

62705

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANA BİLİM DALI
SİSTEMATİK FELSEFE VE MANTIK BİLİM DALI

J. L. AUSTIN'İN
SÖZ EDİMLERİ ÇÖZÜMLEMESİNİN
DİL FELSEFESİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selâmi Atakan ALTINÖRS

Danışman:
Doç. Dr. Sevgi İYİ

Bursa 1997

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Ön Söz

Yüzyılımızın ikinci yarısında dil felsefesi alanında ortaya koyduğu özgün görüşleriyle tanınan John Langshaw Austin'in en büyük başarısı, Viyana Çevresi filozoflarının anlam kuramını eleştirerek bu alanda yeni bilgiler üretilmesinin önünü açmış olmasıdır. Bu yenilikçi filozofun çalışmalarının değerini gösteren bir başka olgu ise, görüşleriyle yalnızca dil felsefesi alanındakiler üzerinde değil, aynı zamanda hukuk felsefesi, yazın kuramı, dilbilim gibi farklı bilgi dallarındaki araştırmacılar üzerinde de etki uyandırmış olmasıdır.

Bu çalışmada, Austin'in "söz edimleri" çözümlemesinin dil felsefesi açısından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Onun görüşünü, Viyana Çevresi üyelerinin anlam kuramıyla karşılaştırarak yapılan değerlendirmede özellikle, Austin'in, Çevre'nin "doğrulanabilirlik ölçütü"nü neden ve nasıl eleştirdiği sorularına yanıt verilmeye çalışılmaktadır.

Eğer bu amaçlara biraz olsun erişebildiysem, tek tek adlarını anacağım değerli akademisyenlerin katkılarının boşa gitmediğine sevinebilirim demektir. Tez çalışmamı yöneten danışman hocam Doç. Dr. Sevgi İyi'ye, Austin çalışmamı öneren Sayın Doç. Dr. Kurtuluş Dinçer'e, bana zaman ayıran ve hazırladığım metinleri her defasında büyük bir titizlikle okuyup eleştirilerde bulunan Sayın Yard. Doç. Dr. Levent Aysever'e, Fransızca kaynaklara erişmemi ve Fransızca özeti okuyarak son şeklini almasını sağlayan Sayın Prof. Dr. Mustafa Durak'a, İngilizce kısa özeti yazan Sayın Dr. Sefa Şimşek'e teşekkür borçluyum.

Atakan Altınörs

Bursa 1997

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	i
İçindekiler.....	ii
Giriş.....	1
1. Bölüm : YIRMİNCİ YÜZYILDA DİL FELSEFESİNDEKİ	
İKİ KARŞIT EĞİLİM.....	7
1.1. Doğrulanabilirlik Ölçütü.....	11
1.2. Günlük Dil.....	14
1.3. Austin'in Hareket Noktası.....	16
1.4. Austin'in Eleştirileri.....	18
1.5. Dilci Fenomenoloji.....	20
1.6. Bildirim-Sözcelem Ayrımı.....	21
1.7. Gözlemleyici Sözcelem.....	22
2. Bölüm : AUSTİN'İN "EDİMSSEL SÖZCELEM" KAVRAMI	
VE SÖZ EDİMLERİ ÇÖZÜMLEMESİ.....	24
2.1. Edimsellerin Başarı Koşulları.....	25
2.2. Her Sözcelem Edimseldir.....	28
2.3. İlkel ve Belirtik Edimseller.....	30
2.4. Düzsöz Edimi.....	33
2.5. Edimsöz Edimi.....	35
2.6. Etkisöz edimi.....	36
2.7. Edimsöz Edimlerinin Sınıflandırılması.....	39
Sonuç.....	42
Kaynakça.....	47

Giriş

Anlam, dil felsefesindeki en önemli konudur ve dil felsefesi tarihinde bu sorunu çözmeye yönelik birçok girişim görülmektedir. Yaygın olarak kullanılan bir sınıflamada bu girişimler dört ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlardan ilki, Locke'un anlam görüşüdür ve "zihinci çözüm" adıyla anılmaktadır. İkincisi Russell, Wittgenstein, Davidson ve Viyana Çevresi filozoflarının "göndergeci çözüm" olarak adlandırılan yaklaşımlarıdır. Bloomfield, Quine, Stevenson'un görüşleri "davranışçı yaklaşım"; Austin, Searle ve Strawson gibi filozoflarınki ise "kullanımbilimsel yaklaşım" başlığı altında incelenmektedir.¹

Locke'unki dışında adı geçen çözüm önerilerinin yirminci yüzyılda ortaya konulmuş görüşler olması rastlantısal değildir. Bu durumu, bazı dönemlerde felsefe disiplinlerinden birinin diğerlerinden daha fazla önemsenmesi ve o disiplinin problemlerinin filozofların çalışmalarında ağırlıklı olarak yer tutması olgusu ile açıklamak olanaklıdır. Onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda bilgi felsefesi, ondokuncu yüzyılda tarih felsefesi problemleri filozofların çalışmalarının merkezinde yer aldığı gibi, yüzyılımızda da dil felsefesi alanındaki araştırmaların yoğunlaştığı görülmektedir. Birinci Bölüm'de daha ayrıntılı olarak serimleneceği gibi, çağdaş dil felsefesinin tarihsel olarak Frege ve Russell'ın çalışmalarıyla başladığı varsayılmakta ve bu iki filozofun dil problemlerini ele almaya başlamalarına neden olan araştırmalarının bir takım özelliklerinin, yüzyılın ilk yarısında ileri sürülmüş görüşleri problem çerçevelerini oluşturmaları açısından etkilediği saptanmaktadır.

¹ Bu sınıflamaya Denkel'in ve Aysever'in çalışmalarında (çok küçük dilegetiriş farklılıklarıyla) rastlanmaktadır.

Bu etki sonucu filozoflar, anlam sorununu genellikle "doğruluk" problemiyle iç içe irdelemektedir. Bu, Viyana Çevresi üyesi düşünürlerin, Russell'ın ve Wittgenstein'in birinci dönemindeki çalışmalarının ıralayıcı özelliğidir. Bu görüşler, yukarıdaki sınıflamada anlamın "göndergeci çözüm"ü adıyla belirtilmektedir. Göndergeci çözümü destekleyen filozoflar, daha çok olgusal bildirimler üzerinde durarak bunları açıklayabilecekleri bir anlam kuramı geliştirme yolunu seçmişleridir. Sonuçta "doğrulanabilirlik ölçütü" adını verdikleri bir ölçüt ile anlam sorununa yönelik sınırlı bir çözüm ortaya koymuşlardır.

Son iki çözüm içinde yer alan görüşlerin ise ağırlıklı olarak yüzyılın ikinci yarısında yapılan çalışmaların ürünü olduğu görülmektedir. Bu çözümler daha çok, dilin insan davranışlarıyla ilişkisini soruşturmakta ve dilin kullanımından yola çıkarak anlam sorununu çözüme bağlamayı hedeflemektedir. Göndergeci çözümü savunanların aksine bu filozoflar, olgular üzerine dile getirişler olmayan anlatımları da hesaba katarak anlam sorununu tartışmaktadır. Böylece yirminci yüzyılda, dil problemini ele alma bakımından iki ana akımın varlığından söz etmek olanaklıdır: Gündelik dilde yer alan ve olgusal olmayan anlatımların anlam sorunu bakımından göz ardı edilebileceği varsayımına dayanan Çevre filozoflarının görüşü ve bunun tam tersini savlayan gündelik dilci filozoflar.

Bu çalışmada güdeceğim amaç, adı geçen dört çözüm önerisinden kullanımbilimsel yaklaşım içinde incelenen J. L. Austin'in görüşünü, göndergeci yaklaşım içinde yer alan Viyana Çevresi üyesi filozofların anlam kuramıyla karşılaştırarak incelemektir. Böyle bir karşılaştırmayı gerekli görmemin nedeni, Austin'in kendi görüşünü Çevre filozoflarının anlam sorununa yönelik görüşlerini eleştirerek oluşturmuş olması ve onların çözümünün alması (alternatif) sunmaya çalışmasıdır. Yine bu karşılaştırma yoluyla, Austin'in dil fenomenini daha kapsamlı olarak betimlediği ve soruna dair daha ayrıntılı bir çözüm ürettiği savı

temellendirilmeye çalışılacaktır. Bunları gerçekleştirirken bir yandan da, yüzyılımızdaki iki ana dil felsefesi geleneğinin dile ilişkin olguları ele alma biçimlerini ve problemler için ürettikleri çözümlerini başarıları bakımından karşılaştırma fırsatı bulunacağı düşünülmektedir.

Bu problem çerçevesinde gerekçelendirilmeye ve sonuç bölümünde değerlendirilmeye çalışılacak ana sav, doğrulanabilirliğin, anlamlılığın biricik ölçütü olarak sunulmasının, anlamlılık olgusu ile "iletişim" arasındaki bağın koparılmasına ve dolayısıyla da eksik bir açıklamaya yol açacağıdır. Çünkü anlamlılık olgusunun ortaya çıktığı etkinlik iletişimdir. Çevre filozoflarının "anlam" kavramını ele alırken "doğrulanabilirlik ölçütü"yle belirledikleri çerçeveye, dilin ana işlevinin iletişimi sağlamak olduğu düşüncesini dışarıda bırakan dar bir çerçevedir. Oysa bu düşüncüyü felsefe tarihinde ilk kez onsekizinci yüzyılda John Locke'un bir yapıtında temellendirerek dile getirdiği görülmektedir:

"Sözcükler, iletişim için gerekli duyulur imlerdir. İnsanda kendisi gibi başkalarının da yararlanıp zevk alabileceği değişik düşünceler bulunmakla birlikte, bu düşünceler insanın içinde, başkalarınca görülemez ve onlardan gizli olarak ve kendiliklerinden açığa çıkamayacak biçimde bulunurlar."¹

Dilin ana işlevine ilişkin bu düşüncenin bilgisel dayanaklarını ise, dilin türeyişi hakkında kurulmuş titiz bir usamlama dizgesinde bulmak olanaklıdır. Denkel, evrim kuramını göz önüne alarak oluşturduğu böyle bir dizgeyi bir makalesinde sunmaktadır.² Denkel'e göre "yapay anlamlılık" olgusunun karşımıza çıktığı alan olan sözlü diller, insanın evrimsel gelişiminde uğradığı bir mutasyon sonucu kazandığı "konuşma yeteneği"nin bir ürünüdür. Bu kazanımla eşzamanlı olarak insan türünün anlaksal becerilerinde de bir artış olmuştur. Sözlü diller,

¹ LOCKE, John, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, (Çev: V. Hacıkadıroğlu), s. 262

² DENKEL, Arda, "Düşünme, Dil ve Anlam", *Felsefe Tartışmaları*, sayı: 16

hayvanlar arası iletişimde "doğal anlamlılık"ın görüldüğü bir ön-yapıdan türemiştir. Bunun en önemli kanıtı da, doğal anlamlılık içeren (konuşmadan gerçekleştirilen: dudak bükerek hoşnutsuzluk, kaş kaldırarak şaşkınlık bildirmek gibi) sözcelemelerin iletişimde çok sık kullanılıyor olmasıdır.

Dilin insan edimleriyle bağlantısını gören ve anlam sorununa kullanımbilimsel bir çözüm üreten Austin de, Denkel'in yukarıda yorumlanan görüşlerinin daha ham biçimini konferanslarından birinde sunmuştur. "İkel" ve "belirtik" edimseller arasındaki ayrıma değindiği sırada, dildeki belirtik edimsel kullanımının toplumsal yaşamın gerektirdiği ayrımların tarihte gittikçe incelenmesi ve zenginleşmesi sırasında ikel edimsellerden türediğini dile getirmektedir.¹

İletişim ile anlam arasındaki ilişki üzerine bu belirlemeden sonra Çevre filozoflarının çözümüne dönüldüğünde ilk bakışta görülmektedir ki, anlam araştırmasına konu edilen tümceleri empirik olarak doğrulanabilir (ya da yanlışlanabilir) olanlarla sınırlamak, daha başlangıçta anlam sorununun iletişim ile bağlantısını göz ardı etmeye neden olmaktadır. Doğrulanamayan tümcelerin anlamdan yoksun sayılması, anlamsız olduklarını öne sürmenin herşeyden önce sağduyuya aykırı olacağı günlük dildeki sözcelemler için geçerli olmayan bir anlam görüşüne götürmektedir. Çünkü, doğru ya da yanlış olmadığı hâlde konuşucunun onlar aracılığıyla dinleyiciye bir anlam içeriği iletebildiği sözcelemler vardır. "Yarın havanın güzel olacağına dair seninle yüzbin lirasına bahse girerim" tümcesi, bir bahse girme edimi olarak doğru ya da yanlış değildir; Austin bu tür sözcelemleri "doğrulamaya kayıtsız" diye niteleyerek, edimseller için "başarılı olma ölçütleri"nden söz edilebileceğini belirtmektedir.

Çevre filozoflarının doğrulanabilirlik ölçütünün, dil felsefesi açısından ele alınması gereken olguları daralttığını düşünen Austin'in getirdiği yenilik "günlük

¹ AUSTIN, J. L., *Quand Dire, C'est Faire*, (Çev: G. Lane), s. 92-93

dil"de yer alan ifadeleri araştırma konusu yapmasıdır. Ona göre geçmişteki filozoflar, klasik "önerme"ye gereğinden fazla değer vererek onu felsefî incelemelerin tek konusu durumuna getirmişlerdir. Austin'e göre bu yanlışlığın düzeltilmesi için herşeyden önce klasik "önerme" kavramının "söylencesizleştirilmesi (*démythologiser*)" gerçekleştirilmelidir.¹ Felsefenin büyük klasik sorunlarının ise, ancak bu başarıldıktan sonra ele alınabileceğini düşünmektedir. İngiliz filozof, felsefî çalışmaları için belirlediği bu hedefe yönelik çözümlerini Oxford'taki derslerinde yapmıştır. "Edimseller" kısa adıyla anılabilecek düşüncelerinin 1939'da biçimlenmeye başladığını ve onlardan ilk kez "Other Minds" başlıklı makalesinde yararlandığını belirtir.² Bu çalışmada Fransızca çevirisinden yararlanılan *How to do Things with Words* adlı yapıt, Austin'in Oxford'ta verdiği derslerin Harvard'taki tekrarı niteliğindeki bir dizi konuşmanın kayıtlarından oluşturulmuş bir metindir. Austin'in diğer iki yapıtı gibi bu metin de ölümünden sonra çalışma arkadaşlarınca yayıma hazırlanmıştır.

Bu tez çalışmasının gerek düşünsel çerçevesinin oluşturulmasında, gerek yazımında temel başvuru metni Austin'in yukarıda adı geçen yapıtıdır. Belirlenen problem çerçevesinde ilk olarak, Çevre filozoflarının doğrulanabilirlik ölçütünün yüzyılımızın başlarında yapılmış dil felsefesi çalışmalarıyla bağlantısı, Frege ve Russell'in düşüncelerine değinerek kurulmaya çalışılacaktır. Ardından Çevre filozoflarının doğrulanabilirlik ölçütü ele alınarak, Austin'in anlam görüşünü oluştururken bu ölçüte yönelttiği eleştiriye yer verilecektir. Bunları yapmaya çalıştığımız birinci bölümde sürekli korunacak bakış açısı, mantıkçı-pozitivizmin ve günlük dilin felsefesinin yüzyılımızdaki iki ana dil felsefesi geleneği olduğu ve ikinci akımın kendi kaynağı olan ilkine yönelttiği eleştirilerle varlık kazandığıdır. Austin'in kuramının 'dilci fenomenoloji', 'gözlemleyici sözcelem' gibi temel kavram

¹ A.g.e., s. 33

² Aynı yerde

ve terimleri; 'bildirim-sözcelem' gibi gerekli gördüğü ayrımları yine Birinci bölümde tanıtılmaya çalışılacaktır.

Austin'in "edimsel sözcelemler" üzerine söyledikleri ve yaptığı söz edimleri çözümlemesi İkinci bölümde yer almaktadır. Edimsöz edimlerini beş öbekte toplayarak yaptığı sınıflama da İkinci bölümde işlenen konulardan biridir. Sonuç bölümünde ise, tezin ana problemi önceki bölümler ışığında gözden geçirilerek Giriş'teki savların değerlendirmesi yapılacaktır.

Bu çalışmanın yazımında kullanılan terimlerin seçiminde izlenen yola ilişkin birkaç açıklama da gerekli görülmektedir. Ülkemizde, Austin üzerine daha önce yapılmış çalışmalarda kullanılan Türkçe terimler ile birlik sağlamaya elden geldiğince özen gösterilmiştir. Bu amaç doğrultusunda, özellikle Aysever'in *Anlam Sorunu ve J. R. Searle'ün Çözümü* adlı çalışmasına sık sık başvurulmuştur. Gerekli olan durumlarda, kullanılan Türkçe terimlerin Fransızca karşılıkları ayrıca içinde verilerek ne kastedildiği belirginleştirilmeye çalışılacaktır.

Birinci Bölüm

YIRMİNCİ YÜZYILDA DİL FELSEFESİNDEKİ İKİ KARŞIT EĞİLİM

Çağdaş dil felsefesi, Alman filozof ve matematikçisi Gottlob Frege'nin ondokuzuncu yüzyılın sonlarındaki ve Bertrand Russell'ın yirminci yüzyılın başlarındaki çalışmalarıyla doğmuştur.¹ Her iki filozof da matematiğin temelleri konusundaki incelemeleri sırasında bazı dil sorunlarına çözüm aramak durumunda kalmıştır. Russell "küme" kavramının yol açtığı bir paradoksu çözmeye çalışırken, bunun temelinde dilsel-mantıksal bir sorunun bulunduğunu görerek araştırmalarını dil felsefesi alanına kaydırmıştır.² Böylesi paradoksal durumların salt matematiğin kavram dilinden değil, genel olarak dilin işleyişinden kaynaklandığını düşünmektedir. Böylece "Russell paradoksları" diye bilinen dilsel problemleri ortaya koyarak, onları çözmeye yönelik olan "belirli betimlemeler" görüşünü oluşturmuştur.

Öte yandan Frege, matematikteki fonksiyonlar teorisinden esinlenerek, tümceleri, kendilerini oluşturan kavram terimlerinin bir fonksiyonu gibi yorumladığı bir kuram geliştirmiştir. Sözcüklerin anlamlarının tek başlarına olduklarında tamamlanmamış kaldığını, ancak bir tümce oluşturduklarında tam bir anlamlılıktan söz edilebileceğini belirterek, kuramını "tümce atomculuğu" içinde değerlendirecek bir çizgide biçimlendirmiştir.³ Frege'nin bu kuramında bir tümcenin anlamı ile göndergesi arasında yaptığı ayırım göz önünde bulundurularak bakıldığında, Russell paradokslarının çözümsüz kalmadığı görülmektedir.⁴

¹ SEARLE, J. R., "Dil Felsefesi", (*Yeni Düşün Adamları* içinde), s. 218

² REICHENBACH, Hans, *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*, (Çev: C. Yıldırım), s. 152

³ DENKEL, Arda, "Frege'nin Dil Felsefesi: Ana Çizgiler", *Felsefe Tartışmaları*, s:5, s. 25

⁴ FREGE, Gottlob, "Anlam ve Yönetim Üstüne" (Çev:Ş. Elkatip), *Felsefe Tartışmaları*, s:5

Searle'e göre çağdaş dil felsefesi bu iki filozofun çabalarıyla, matematik felsefesinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.¹ Bu dönemde üretilmiş düşüncelerin ortak yönü, dil felsefesi konularını genellikle "doğruluk" sorunuyla bağlantı içinde sunmalarındır. Gerek Frege'nin, gerekse Russell'ın anlam sorununu, bildirimlerin doğruluğunu ya da yanlışlığını saptayabilme bağlamında çözmeye çalıştıkları görülmektedir. Başlangıcındaki bu özelliği, yüzyılın ilk yarısı boyunca yapılmış dil felsefesi çalışmalarının tümüne yansımıştır.

Örneğin Russell paradoksları, birer dilsel paradoks oldukları kadar, olağan doğruluk ve yanlışlık kavramlarını sıkıntıya sokan mantıksal paradokslardır. Sözelimi paradokslardan biri, (gerçeklik tarzında) var olmayan nesnelere hakkındaki bildirimlerin yol açtığı durumdur.

"Pegasus uçuyor "

tümcesi, ne uçan ne de uçmayan nesnelere oluşturduğu kümelere bakılarak doğruluğu hakkında bir şey söylenebilecek bir bildirimdir. Oysa mantıktaki "üçüncü durumun olanaksızlığı" ilkesine göre bir şey ya A ya da A-olmayan'dır. Bu bildirim doğru mu yanlış mı olduğu söylenemediği için paradoksal bir yapıdadır.²

Frege de tümcelerin kendi doğruluk değerlerine gönderme yaptıklarını öne sürmüştür. Tümcelerin anlamlılığı ile yetinmeyip göndergesini sorgulamasının nedeninin "doğruluk" olduğunu ifade etmektedir.³ Ona göre tüm doğru tümceler aynı doğruya, tüm yanlış tümceler ise aynı yanlışla gönderme yapmaktadır.

Russell ve Frege'nin yüzyılın başında "anamlılık" ile "doğrulanabilirlik" arasında kurdukları bu ilişkiyi Viyana Çevresi filozofları ve birinci döneminde Wittgenstein, kendi anlam görüşlerinin temeline koymuşlardır. Günümüzde Quine

¹ SEARLE, J. R., "Dil Felsefesi", (Yeni Düşün Adamları içinde), s. 218

² DENKEL, Arda, *Yönetim*, s. 5

³ FREGE, Gottlob, "Anlam ve Yönetim Üstüne" (Çev:Ş. Elkatip), *Felsefe Tartışmaları*, s:5, s.11

ve Davidson'ın çalışmalarına kadar uzanan bu çizgi "analitik felsefe" adıyla anılan dil felsefelerindeki ilk eğilimi oluşturmaktadır. Analitik felsefedeki ikinci gelişim doğrultusu, bir bakıma ilk eğilim içinde filizlenmiş ve onu aşmayı denemiştir. Bu çizgide Wittgenstein'in sonraki dönemi, Austin, Grice ve Searle'ün çalışmaları yer almaktadır.¹ Chomsky gibi kuramsal dilbilimcilerin görüşleri bir yana bırakıldığında, yüzyılımızda dil felsefesi alanındaki iki temel eğilimi bu biçimde belirlemek olanaklıdır.

İlk gelenek içinde yer alan filozofların çalışmalarındaki ortak nokta, daha çok dil ile dünya arasındaki ilişkiyi serimlemeye dönük oluşlarıdır. Wittgenstein bu ilişkiyi - tüm Çevre filozoflarının onaylayacağı bir biçimde - "*tümce, gerçekliğin bir tasarımıdır*", "*tümce, bir olgu bağlamının betimlenmesidir*" sözleriyle dile getirmektedir.² Wittgenstein'in tanımına göre anlamlılık, olguları dile getiren tümcelere özgü bir nitelik olmaktadır. Yani bildirimlerin anlamlılığı, hakkında oldukları olgusal durum ile ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır. Bu Schlick, Waismann ve Ayer gibi mantıkçı-pozitivist filozofların yapıtlarında dile getirdikleri doğrulanabilirlik ölçütünü esinleyen bir görüştür. Bu filozoflardan örneğin Ayer, 1935 yılında yayımlanan yapıtı *Dil, Doğruluk ve Mantık* 'ta bir tümcenin önerme içeriğinin anlamlılık koşulu olarak doğrulanabilir olmasını ileri sürmektedir.³

İkinci gelenekte yer alan filozofların çalışmaları "günlük dilin felsefesi" adıyla anılmaktadır. Mantıkçı pozitivistlerin doğrulanabilirlik ilkesine karşı çıkan bu filozoflar, olgusal bildirimler dışındaki tümceleri de kapsayacak bir anlam kuramı oluşturmayı hedeflemişlerdir. Bu yüzden doğrudan olgusal saptamalar olanlar dışındaki tümce örneklerini, özellikle günlük dilde sık sık kullanılanları ele almışlardır. İlk akımda yer alan filozoflar dil ile dış dünya arasındaki ilişkiyi

¹ SEARLE, J. R., "Dil Felsefesi", (*Yeni Düşün Adamları* içinde), s. 218

² WITTGENSTEIN, Ludwig, *Tractatus Logico-Philosophicus*, (Çev: O. Aruoba), s.49

³ AYER, A. J., *Dil, Doğruluk, Mantık* (Çev: V. Hacıkadiroğlu), s. 16

çözümlemeye çalışırken günlük dilci filozoflar, dil ile dili kullanan bireyler arasındaki ilişkiyi ana problemleri olarak seçmişlerdir. İnsanların dili kullanırken ne tür edimler gerçekleştirdiklerini sorgulayarak Çevre filozoflarının gözden kaçırdıkları dilin edimsel boyutunu betimlemeye çalışmışlardır. Onlara göre anlam sorunu, dil ile dış dünya arasındaki ilişki kadar, bu ilişkinin kurulduğu yer olan insan zihnini ve edimlerini hesaba katarak çözüme ulaştırılabilecek bir sorundur.

Günlük dilci filozoflar, ilk geleneğin dilin temel işlevi hakkındaki görüşüne de karşı çıkmaktadır. Onlara göre dilin temel işlevi, mantıkçı-pozitivistlerin ileri sürdüğü gibi dünyayı resmetmek, olguların tasarımını sunmak değildir. Bunun dilin işlevlerinden yalnızca biri olduğunu, ana işlevinin ise insanlar arası iletişimi sağlamak olduğunu düşünmektedirler. Bu, yanında yer alınabilecek bir görüştür; zira ilk anlayış beraberinde kimi problemler getirmektedir. İlk anlayışa göre dil, bir bakıma düşünmenin aracı ve onu taşıyan bir yapıdır. Dilin ana işlevinin böyle tanımlanmasının tartışma konusu olduğu görülmektedir. Denkel'in belirttiği gibi dil, düşünme için olası araçlardan yalnızca biridir ve bu araç olmadan düşünmenin olanaklı olduğunu savunan güçlü kuramlar bulunmaktadır.¹

İki akım arasındaki farklılıklardan bir diğeri de ideal dil anlayışına karşı tutumlarıdır. İlk gelenekte yer alan filozoflar, kökleri Leibniz'e kadar uzanan ideal dil anlayışını benimsemektedir. Bir ideal dil oluşturma çabalarının nedeni, günlük dilin sözcüklerinin anlam belirsizliklerine yol açtığını ve bu belirsizliklerin giderilebilmesi için matematiğinki gibi içeriksiz bir dil kullanılması gerektiğini düşünmeleridir. Simgesel mantık, yüzyılımızda eriştiği ayrıcalıklı konumu bu anlayışa sahip filozofların çalışmalarına borçludur. Oysa ikinci gelenekteki filozoflar, günlük dilin yalnız başına yeterli ve sağlam olduğunu düşünmektedir.

¹ DENKEL, Arda, *Anlaşma: Anlatma ve Anlama*, s. 17

1. 1. Doğrulanabilirlik Ölçütü

Kendisi bir Çevre üyesi olmadığı hâlde Wittgenstein, neo-pozitivistlerin dil anlayışlarını ve anlam çözümlerini etkilemiş bir düşünürdür. *Philosophical Investigations* adlı ikinci dönem yapıtıyla bir yana bırakacağı anlamın doğrulanabilirlik kuramını savunan düşüncelerini *Tractatus*'ta ortaya koymaktadır. Wittgenstein'in bu yapıtındaki felsefe anlayışıyla neo-pozitivistlerin felsefenin işlevi hakkındaki ortak görüşleri arasında dikkate değer bir farklılık görülmektedir. Dolayısıyla bu yapıtındaki birkaç temel önerme, Çevre filozoflarının görüşlerini de özetler niteliktedir:

- "4.1 Tümce olgu bağlamlarının varolmasını ve varolmamasını ortaya koyar.
- 4.11 Doğru tümcelerin toplamı, toplam doğabilimi (ya da doğabilimlerinin toplamı) dır.
- 4.111 Felsefe, doğabilimlerinden biri değildir.
- 4.112 Felsefenin amacı düşüncelerin mantıksal açıklığıdır.
- Felsefe bir öğreti değil, bir etkinliktir.
- Felsefe yapıtı, özünde, açıklamalardan oluşur.
- Felsefenin sonucu 'felsefe tümceleri' değil, tümcelerin açık hale gelmesidir."¹

Altuğ'un da dile getirdiği gibi Wittgenstein, olgusal bildirimler dışındakileri dilin sınırlarını aşma girişimi olarak değerlendirmektedir.² Bu tür bildirimleri dünyaya ilişkin herhangi bir şey söylememeleri bakımından, yani anlamları doğruluk değeri çözümlenmesiyle açık kılınmadığı için anlamsız saymaktadır. Ona göre olgulara ilişkin olmayan bütün bildirimler, söylenemez olanı söyleme girişimleridir.

Bu anlayış uyarınca, felsefe bir bilim olmadığına göre olgusal bilgiler ortaya koyamaz. Olgusal olmayan bilgilerin ötesinde ise felsefeyi büyük bir tehlike beklemektedir: metafizik. Oysa sağın bir bilgisel etkinlik olması için felsefenin

¹ WITTGENSTEIN, Ludwig, *Tractatus Logico-Philosophicus*, (Çev: O. Aruoba), s. 57-58

² ALTUĞ, Taylan, *Modern Felsefede Metafiziğin Elenmesi*, s. 59

metafizikten uzak durması gerekmektedir. Bu nedenle neo-pozitivistler felsefenin işlevini, bilimlere metafizik karışmasını önlemek üzere yürütülecek dilsel bir analiz etkinliği olarak görmektedir. Çünkü "metafizik" dilin yanlış kullanılmasının doğurduğu bir sonuçtur.

Çevre filozoflarına göre metafizik, anlamsız dile getirişlerden, sahte-önergelerden oluşur. Bu nedenle de denetlenmesi (yani fiziksel gerçeklikle bağının gösterilmesi) olanaksız olan yargılar alanıdır. O hâlde anlamlı olan ile olmayan arasındaki ayrımı belirleyen tek ölçüt "doğrulanabilirlik"tir. Ural'ın da belirttiği gibi Çevre düşünürlerinin hem dil analizine dayanan çalışmalarının, hem metafiziğe karşı tutumlarının, hem de felsefeyi deneysel bilimler modeli üzerine kurma çalışmalarının merkezinde "doğrulama" kavramı bulunmaktadır.¹ Doğrulanabilirlik ölçütü Schlick ve Waismann tarafından "*bir ifade doğrulanamıyor (ya da yanlışlanamıyor) ise anlamdan yoksundur*" biçiminde dile getirilmiştir.²

Moritz Schlick, *Anlam ve Doğrulama* adlı makalesinde, "anlam" konusundaki görüşlerini Wittgenstein'dan etkilenecek oluşturduğunu söylemektedir.³ Anlam konusunda yeni bir kuram oluşturmadığını, sağduyunun ve bilimsel sürecin ürünü olan bir görüşü dile getirdiğini ifade eden Schlick, düşüncelerini "*bir tümcenin anlamını bilmek, o tümcenin ne şekilde doğrulanabileceğini (ya da yanlışlanabileceğini) bilmek demektir*" şeklinde özetlemektedir.⁴

Ayer de *Dil, Doğruluk, Mantık* adlı yapıtında doğrulanabilirlik ölçütünü olgusal bildirimlerin sahiciliğini sınamada biricik güvenilir araç olarak gördüğünü belirtmektedir.⁵ Ayer'e göre bir tümce bir kimse için, ancak o tümce ile öne sürülen şeyi nasıl doğrulayabileceğini, yani belli koşullar altında hangi gözlemlerin,

¹ URAL, Şafak, *Pozitivist Felsefe*, s. 29

² A.g.e., s. 30

³ SCHLICK, Moritz, "Anlam ve Doğrulama", Çev: N. Arat, (*Çağdaş Felsefe içinde*), s. 251

⁴ A.g.y., s. 252

⁵ AYER, A. J., *Dil, Doğruluk, Mantık* (Çev: V. Hacıkadiroğlu), s. 15

kendisini, önermeyi doğru olarak kabule ya da yanlış olarak reddetmeye götüreceğini biliyorsa bir anlam taşıyabilir.¹

Yine bir mantıkçı-pozitivist olan Reichenbach *Bilimsel Felsefenin Doğuşu* adlı yapıtında, doğrulanabilirliğin, anlam teorisinde önemli bir yer tuttuğunu kaydetmektedir. Diğerleri gibi Reichenbach da, doğruluğu (ya da yanlışlığı) olası hiçbir gözlemle belirlenemeyen bir tümcenin anlamsız olduğunu düşünmektedir. Ona göre, anlamın doğrulanabilirlik teorisi bilimsel felsefenin vazgeçilmez öğelerinden birisidir.²

Bu görüş "anlam" sorunu açısından yorumlandığında şöyle bir görünüm ortaya çıkmaktadır: Bir ifadenin anlamı, onun göndermede bulunduğu olgu durumudur. Oysa, Frege'nin gösterdiği gibi bir tümcenin anlamıyla göndergesi arasında bir ayrım bulunmaktadır.

"Ra, bir Mısır tanrısıdır "

örneğinde olduğu gibi, göndergesi bulunmadığı halde anlamlı olan tümceler vardır. Bir başka deyişle, bir ifadenin anlamlı olması için onun bir olgu durumuna göndermede bulunması zorunlu değildir. Görüldüğü gibi Çevre filozofları, "anlam" kavramını "gönderge" yerine kullanarak çözümlerini çıkmaza sokmaktadır.

Günlük dilci filozoflar ve ilk olarak Austin ise, Çevre düşünürlerinin anlam kuramına bir başka eleştiri yöneltmiştir. Onlar, herşeyden önce doğrulanabilirlik ölçütünün geçersizliğini, günlük dilde yer alan sözcelem örneklerine dayanarak göstermek istemişlerdir. "Doğrulanabilir olmadığı halde anlamlı olan ifadeler yok mudur?" sorusunu sorarak yola çıkan Austin, böylesi ifadelerin dildeki zenginliğini göstermekle kalmamış, bunların iletişimin temel birimleri olduğunu da tanıtlamaya çalışmıştır.

¹ A.g.e., s. 16

² REICHENBACH, Hans, *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*, (Çev: C. Yıldırım), s. 173

1. 2. Günlük Dil

Ludwig Wittgenstein'in ilk dönemindeki düşünceleri, Çevre üyesi filozofların anlam görüşünü etkilediği gibi, ikinci dönemindeki düşünceleri de diğer geleneğin oluşmasında etkili olmuştur. Filozofun 1945'te yayımlanan *Philosophical Investigations* adlı yapıtında, *Tractatus*'taki deneysel anlam görüşünü terk ettiği görülmektedir. "Dil oyunları" kavramıyla günlük dildeki bazı konuşma türlerini incelemeye yönelmiştir. Buna benzer bir yönelim Gilbert Ryle'in *The Concept of Mind* 'ında da göze çarpmaktadır. Ryle bu yapıtında, klasik zihin-beden problemini gündelik dil ile işleyerek çözmeyi denemektedir.

Günlük dile yönelmiş felsefi bilgi üretme çabasının Oxford'taki ilk büyük temsilcisi J. L. Austin'dir. Austin, olgulara erişmenin en iyi yolunun günlük dilin kılavuzluğunu benimsemek olduğuna inanıyordu.¹ Algı dili konusundaki çalışmalarından çıkan bir sonuç olarak, gerçekliğin kendisine doğrudan erişilmesine izin vermediğini öne sürüyordu²; bu ancak dil aracılığıyla olanaklıydı. Austin için "günlük dil" sanıldığı kadar bayağı değildi. Gündelik sözcükler, filozofların hiç düşünmediği kadar çok sayıda ve incelikli ayrımların yapılmasını sağlıyordu.³

Austin'e göre alışılmış ve işlek olduğundan dolayı günlük dilin ifadeleri önemlidir: onlar, yaşanmış deneyimler nedeniyle insanların kurdukları ilişkilerin kuşaktan kuşağa değişmesi gibi, yüzyıllardır iyiden iyiye tasarlanmış bütün ayrımların somut örnekleridir.⁴ *How to do Things with Words*'ü Fransızca'ya çeviren Gilles Lane, çeviri için yazdığı Giriş'te Austin'in şu sözlerini aktarmaktadır:

"Dilimizin zenginliğini bize gösteren ifadelerin çokluğundan dikkatimizi deneyimlerimizin çokluk ve zenginliğine çevirmek için yararlanıyoruz. Dil,

¹ "Introduction", *Quand Dire C'est Faire*, s. 12

² Bu konudaki çalışmaları *Le Langage de la Perception* adıyla Fransızca'ya çevrilmiş kitabında sunulmuştur.

³ LANE, Gilles, *A.g.y.*, s. 13

⁴ Aynı yerde

deneyimlerimizi oluşturan ve onsuz çok da görmeme eğiliminde olduğumuz yaşayan olguları gözlemlemek için bize dilmaç olarak hizmet eder."; "Yalnızca sözcükleri değil, hakkında konuştuğumuz gerçekliği de inceliyoruz: sözcüklerin keskinleşmiş bir bilinci sayesinde, olgulara ilişkin algımızı daha kavrayışlı hâle getiriyoruz."¹

Austin'in bu düşünceleri, Wittgenstein'in dilin dünyaya açılan biricik deneyim penceresimiz olduğu biçimindeki görüşüne çok benzer görünmektedir. Ancak, şunu saptamak gerekir: Wittgenstein'a göre dilin çeşitli kullanımları, tıpkı deneyimler gibi sınırsız sayıdaydı. Oysa Austin için bu kullanımlar sınırsız değildir; yapıtında² bu kullanımların sayısını "binlerle" ifade edebileceğini söyler. Bu kullanımları öncelikle çeşitlendirmek, ardından da sınıflandırmak Austin'in konferanslarındaki başlıca amacıdır.

Büyük oranda Austin'in çözümlenmelerinden hareket eden ve aynı zamanda onda gördüğü eksiklikleri giderdiğine inandığı kendi kuramını geliştiren³ Searle'e göre, hocasının konuşma edimleri kuramına varışı biraz dolaylı bir yoldan olmuştur: Austin'den önce dil filozoflarının üzerinde çalıştıkları dilsel yapılar doğru veya yanlış olabilen ifadelerdi. Austin ise, bildiri kipinde olup doğru veya yanlış olmayan birçok tümce bulunduğunu düşünüyordu⁴. Bu nedenle, günlük dilde yer alan sözcelemleri de kapsayacak yeni bir anlam kuramı oluşturmaya yöneldi. Bir konuşma ortamında dinleyen, konuşanın sözcelemini anlamlandırmak için kendi kendisine, sözcelemin önerme içeriğinin doğru mu yanlış mı olduğu dışında - ve belki de herşeyden önce - konuşucunun sözcelemiyle "ne yaptığı"nı sorar. Searle bu konuda şöyle söylemektedir:

¹ Aynı yerde

² *How to do Things with Words* kastedilmekte.

³ Searle'in bu konudaki temel yapıtının Fransızca basımının tam künyesi şudur: *Les Actes de Langage*, (Çev: H. Pauchard), Hermann, Paris, 1972

⁴ SEARLE, J.R., "Dil Felsefesi", (*Yeni Düşün Adamları* içinde), s. 226

" 'Konuşmacı bununla ne demek istedi?' diye sorduğumuz zaman, önce 'söylenenin edimsözel gücü ne idi, bu ne tür bir konuşma idi?' sorusunu yöneltilmiş oluyoruz, sonra da 'içeriği ne idi, bu özel edimsözel güç ile konuşmacının sunduğu önerme veya önermeler ne idi?' sorusu gelmektedir."¹

İletişim ortamındaki konuşucunun sözcelemlerinin edimsel boyutunu irdeleyen gündelik dilci filozoflar, anlam sorununun çözümünde tutulacak *yeni bir yol* görmüşlerdir. Bu yola Viyana Çevresi'nden Ayer'in de işaret etmiş olması dikkat çekicidir:

"Anlamın bir ölçütü olarak doğrulama ilkesini öne sürerken 'anlam' sözcüğünün genellikle değişik yönlerde kullanıldığı olgusunu gözden kaçırmış değilim ve kullanım yönlerinden bir bölümüne göre, bir bildirim, ne analitik ne de deneysel olarak doğrulanabilir olduğunda bile ona anlamlı denmesinin uygun olduğunu yadsımak istemem. Ancak ben, 'anlam' sözcüğünün, doğrulama ilkesini yerine getirmeyen bir bildirim anlamlı olduğunu söylemeyi yanlış kılan en az bir uygun kullanımı bulunduğunu savlıyorum."²

Ayer'in bu düşünceleri, çağdaş dil felsefesindeki ikinci gelişme çizgisinin, ilkinde neler borçlu olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

1. 3. Austin'in Hareket Noktası

Filozofun yaşamöyküsünde Aristoteles'i özel bir dikkatle okuduğuna değinilmektedir.³ Viyana Çevresi düşünürlerinin anlamlılık ile doğrulanabilirlik

¹ A.g.y., s. 228

² AYER, Alfred Jules, *Dil, Doğruluk ve Mantık*. (Çev:V. Hacıkadiroğlu), s. 171

³ John Langshaw Austin (1911-1960) 1952 yılından ölümüne kadar geçen süre içinde Oxford'ta ahlak felsefesi profesörü olarak çalıştı. II. Dünya Savaşı boyunca Britanya Aydınlar Birliği'nde görev yaptı ve üstün çabası nedeniyle bir kurmay subay kadar övgü alarak yarbay rütbesine erişti; hatta "Savaş Haçı" nişanına lâyık görüldü. Savaştan önce zamanını ve gücünü büyük bir özveriyle felsefi yetişi için harcadı. Leibniz felsefesi ve Yunan düşüncesinde, özellikle de Aristoteles'in etik konusundaki çalışmalarında uzmanlaştı. Ancak filozof, savaşa katılmamış olsaydı felsefi gelişiminin, yönteminin ve çalışmalarının çok daha iyi bir düzeyde olacağını kendi sözcükleriyle dile getirmiştir. Austin hayattayken bazı makaleleri ve Frege'nin *Aritmetiğin Temelleri* kitabının çevirisinden başka herhangi bir yapıtını yayımlatmadı. Çağdaş İngiliz felsefesinin dâhi filozofunun Oxford'ta verdiği derslerin ve A.B.D.'ndeki

arasında kurdukları ilişkiye Austin'in yönelttiği eleştirinin köklerinin bu okumalarına dayandığı düşünülebilir. Aristoteles'in *Peri Hermeneias*'taki şu düşünceleri ile filozofun hareket noktası arasında bir bağlantı bulunmaktadır:

"Her tümce, doğal araç olarak değil, dediğimiz gibi, uyulaşmsal bir söz olarak anlamlıdır. Ancak hepsi değil, yalnızca doğruluk ya da yanlışlık taşıyanlar bildirisel olur. Hepsinde doğruluk ya da yanlışlık bulunmaz, örneğin dilek de bir tümcedir ama, ne doğru ne yanlış."¹

Austin, felsefenin yalnızca doğru ya da yanlış oldukları söylenebilecek bildirimleri (*affirmation*) incelemeye karar vererek yolundan saptığını düşünüyordu.² Çevre filozoflarının etkisiyle benimsenmiş doğruluk ölçütlerinin, anlamlı olduğu söylenebilecek tümce sayısını gereğinden fazla azalttığı kanısındaydı.³ Onların "sahte önermeler (*pseudo-proposition*)" saydıkları sözcelemlerin, kimi geleneksel problemlerin çözümüne katkıda bulunabilecek felsefi araştırmalara konu edilebileceğine inanıyordu.⁴ Kendi çözümlenmeleriyle, sahici önermeler ile doğru ya da yanlış olmayan ("yarın seninle buluşmaya söz veriyorum" gibi) sözcelemler arasında ayırım yapmaya izin verecek herhangi bir ölçütün bulunmadığını göstermeye çalışmıştır.

Tüm filozoflar gibi o da, doğru ya da yanlış olan ifadelerin varlığını yadsımamaktadır. Austin, ilk kez 1950'de verdiği konferanslarında ve derslerinde dile getirdiği ve ölümünden sonra bir kitap olarak yayımlanan *Philosophical Papers*'ta yer alan *Truth* başlıklı yazısındaki düşüncelerine bakılarak, doğruluğu

konferanslarının notları, ölümünden sonra meslektaşlarınca gözden geçirilip yayımlanmıştır. Bu metinler üç ayrı kitap olarak basılmıştır: 1961'de doğruluk tartışmasının ele alındığı *Philosophical Papers* ; 1962'de algı konusundaki ders notlarından oluşan *Sense and Sensibilia* ve konuşma edimleri görüşünü içeren *How to do Things with Words*. (Kaynak: EDWARDS, Paul (Editör), *The Encyclopedia of Philosophy*, Cilt I)

¹ ARİSTOTELES, *Peri Hermeneias*, (Çev: S. Babür), s. 3

² LANE, Gilles, *A.g.y.*, s. 18

³ Aynı yerde

⁴ Aynı yerde

"uygunluk" olarak gören yazarlar arasında anılmaktadır.¹ Austin bu yazısında doğruluğu "bir bildirim, tanımlayıcı uylasmlar yoluyla bağlı olduğu tarihsel olgu durumuna, betimleyici uylasmlar yoluyla onu yeniden bağlamak için kullanılan önerme ile bir örnek olduğunda doğrudur" diyerek tanımlamaktadır.² Fakat o, buna rağmen yapılması gereken bir şey olduğunu düşünmektedir: Doğruluğu ya da yanlışlığı üzerine konuşmadan önce, bakılması gereken herşeyi ortaya koyarak geleneksel önerme kavramını "söylencesizleştirmek (*démythologiser*)".³

Austin, gözlemleyici sözcelemler (yani olguların doğru ya da yanlış betimlemesi olan bildirimler) ile edimsel sözcelemler (kendisi aracılığıyla herhangi bir şey gerçekleştirdiğimiz tümceler) arasındaki ayrımı *How to do Things with Words*'te soruşturmaktadır. Bu soruşturması sonucunda bildirimlerin, edimsöznel güç (*valeur illocutoire*) taşıyan sözcelemler gibi ele alınabileceğini görmüştür.

1. 4. Austin'in Eleştirileri

Austin, Kıta Avrupası'nın çağdaş filozoflarının yazıları karşısında İngiliz meslektaşlarının birçoğu gibi derin bir hoşnutsuzluk duyuyordu ve bu duygu tarafından araştırmalarına - göreceğimiz - özgün niteliğini vermeye itildi.⁴ O, tam olarak ne hakkında olduğu bilinmeyen sistemlerin hazırlandığı ya da böylesi problemlerin çözülmeye çalışıldığı kanısındaydı. Bir problemle ilgili olguları tüm zenginliğiyle incelemeden önce ona çözümler aramaya kalkışan filozoflara genel olarak karşıydı.⁵ Hatta kendi arkadaşlarını (örneğin Ayer'i ve Warnock'u) da aceleci buluyor ve yorumlanacak olguları aşırı basitleştirmelerinden dolayı eleştiriyordu.⁶

¹ TEPE, Harun, *Felsefede Doğruluk ya da Hakikat*, s. 168

² STRAWSON, P. F., *Etudes de Logique et de Linguistique*, (Çev:J. Milner), s. 265

³ LANE, Gilles, *A.g.y.*, s. 19

⁴ *A.g.y.*, s. 8

⁵ *A.g.y.*, s. 9

⁶ Aynı yerde

Çok çabuk kuram oluşturmaya girişilmesine öfke duyuyor ve felsefenin geleneksel sorunlarını doğrudan ele alma zamanının gelmemiş olduğuna inanıyordu. Çünkü, ona göre felsefe çok sayıda önyargı ve yanılgi barındırmaktaydı.¹ Bu önyargılar, uygun çözümlerin ortaya konmasına engel olmakla kalmıyor, söz konusu problemlerin sunuluş biçimini de bozuyordu. Asıl önyargı ise, anlamı kavranıldığı sanılan bir problemin gerçekte yalnızca basitleştirilmiş ve daraltılmış bir bölümünü dile getirmekten doğuyordu.²

Austin, hata yapmaktan çekinmeden ele alabilmek için problematik olguların betimlenmesi ve tanımlanmasında en yüksek derecedeki açıklığı hedeflemekteydi. Ona göre felsefeyi etkisi altına alan "bilmesinlercilik (*obscurantisme*)" tutumunun nedeni, problematik olguların bütün görünüşleriyle incelenmemesiydi.³ Yapılması gereken, bu kınanacak durumu düzeltmek ve felsefeyi yeniden, Atina'da bir ölçüde "keşfedildiği"ndeki gibi anlaşılır kılmaktı.⁴

Austin'in çalışmalarına yön veren önemli bir isteği vardı. Birçok filozof (örneğin Descartes ya da Husserl) gibi güçlü bir hareket noktasının gerekliliğine inanıyordu. Ama kendisinin bu noktayı kesin bir hakikate erişmeye olanak sağlayacak olmasından dolayı değil de araştırmacılar arasında genel bir uyum doğurma gücünden dolayı hedeflediğini söylüyordu.⁵

O halde, üzerinde bir uyumun kök salabileceği bir "datum" bulmak gerekiyordu. Austin'in araştırmacılar arası uyuma bu denli önem vererek birkaç büyük klasik problemi yeniden ele aldığı hâlde, geçmişteki düşünürler tarafından açıkça işlenmemiş araştırma alanları da bulmaya çalışması dikkate değerdir.⁶ Kant'ı,

¹ A.g.y., s. 10

² Aynı yerde

³ A.g.y., s. 11

⁴ Aynı yerde

⁵ Aynı yerde

⁶ A.g.y., s. 12

Aristoteles'i veya Platon'u anımsama zorunluluğu olmadan araştırma yapabilmekten hoşlanıyordu. Zira tek başlarına oldukları konuların, araştırmacılara buluş yapma olanağı verdiğini, böylece uyum yaratmanın ve anlaşılır olmanın yollarının daha kolay bulunabileceğini düşünüyordu.¹

1. 5. Dilci Fenomenoloji

Austin'in olgulara, fenomenlere ya da gerçeklik deneyimine erişmek için izlediği yol gündelik dilden geçiyordu. Onun için bu tarzda felsefe yapmaya "dil çözümlemesi" yerine "dilci fenomenoloji" demeyi yeğliyordu; yani, dili fenomenler açısından incelemeyi deneyen bir felsefe.² O, günlük dile soru sorma tarzının adlandırılmasında "yöntem" sözcüğünü uygun bulmamaktadır; "teknik" ya da daha açık biçimiyle "teknikler" sözcüğünü yeğlemektedir. Bu tekniklerin uygulanacağı problemlerle ilgili tüm verilerin eksiksiz toplanması ise, özellikle üzerinde durduğu bir noktadır.³

Austin, günlük dilin tuzaklarla dolu olduğunu da görmezlikten gelmemiştir. Bunlardan kaçınmak için yeni, görülmemiş ve tuhaf durumlar tasarlamının en güvenilir yol olduğunu düşünmektedir.⁴ Bu nedenle "teknikler" in etkili kullanılabilmesinin, canlı bir imgelem gücüne, gözüpekliğe ve uygun bir araştırma programına bağlı olduğunu belirtmektedir.⁵

Austin, felsefenin büyük sorunlarına yönelmeden önce dilin edimsel boyutunun bütünüyle açıklığa kavuşturulması gerektiğini düşünmekteydi. Öne sürdüğü bu koşul, ilk bakışta umut kırıcı gibi görünmektedir; çünkü bu, gündelik

¹ A.g.y., s. 12

² A.g.y., s. 15

³ Aynı yerde

⁴ A.g.y., s. 16

⁵ Aynı yerde

dildeki tüm fenomenlerin eksiksiz bir dökümünü yapmayı istemek demektir. Buna rağmen kendisi bu koşulda cesaret kırıcılık görmemiş ve çalışmaları sonucunda dilin bin civarında kullanımı olduğunu gösterebilmiştir.¹

1. 6. Bildirim - Sözcelem Ayrımı

Austin'e göre filozoflar çok uzun zamandır bir bildirim rolünü yalnızca "bir şey durumunu betimleyebilme" ya da "herhangi bir olgu durumunu bildirme" olarak tasarladılar; bundan dolayı da bildirimler ya doğru ya da yanlış oluyordu.² Her tümcenin kesinlikle bildirim olmadığına ya da her tümcenin zorunlu biçimde bir önerme üretmeye hizmet etmediğine sık sık dikkat çeken gramerciler vardı.³ Dahası, biraz yanlış olarak "tümce" sözcüğü yerine "önerme" sözcüğünü kullanmış bile olsalar, filozoflar da hiç kuşku yok ki bunu yadsıma eğilimi taşımamaktaydılar.

Austin, bildirimler dışındaki dilsel yapıları onlardan ayırdetmenin güçlüğünü sezmele birlikte, bu sorunu ele almanın gerekliliğine inanmaktaydı. Çünkü neopozitivistlerin doğrulanabilirlik ölçütü, bildirim tümceleri dışındaki konuşma türlerini anlamlı-olmayanlar alanına sürüyordu. Oysa "sahte- önermeler" olduğu farzedilen bu sözcelemler Austin için iletişimin temel birimleridir. Ona göre, söz edimlerinin amacı, olgular hakkında basit bilişiler (*information*) dile getirmek ya da onları iletmek değildir; böyle bir amacı olduğundan ancak "kısmen" söz edilebilir.⁴

Austin, çözümlemelerinin konusunu oluşturan dilsel yapılara "sözcelem (*énonciation*)" adını vermektedir. Bunun bir nedeni, yukarıda açıklandığı biçimde bu yapıların doğru veya yanlış bir şeyler savlamanın ötesinde bir kullanımları ve işlevleri olmasıdır. Ona göre sözcelemlerin sözel olması gerekmez; sözlü dil

¹ SEARLE, John R., "Söz-eylem Nedir?" (*Dilbilim Seçkisi* içinde) s. 187

² AUSTIN, J. L., *Quand Dire C'est Faire* (Çev: G. Lane), s. 37

³ A.g.e., s. 37

⁴ A.g.e., s. 38

dışında, iletişim yaptığımız başka araçlar da vardır ve bu yolla da sözcelem üretilebilir. "Merhaba" ya da "sizi sevgiyle selâmlıyorum" diyerek yapabileceğim gibi, şapkamı çıkarıp önünüzde yerlere kadar eğilerek ve tek bir söz söylemeksizin de bir "selâmlama" edimini gerçekleştirilebilirim.¹

Denkel de iletişimin iki türünden (dilsel ve dil-dışı iletişim) söz ettiği bir yapıtında, ikinci türün filogenetik olarak ilkinde önceliğini temellendirmektedir.² Denkel bir uylaşım alanı olarak dilin, ancak bir "ön-uylaşım" alanından türeyebileceği görüşünü güçlü kanıtlar eşliğinde dile getirmektedir. Denkel'in sözünü ettiği "ön-uylaşım"ları Austin'in "dil-dışı uylaşımsal edimler"ine karşılık gelmektedir. Diğer yandan, gelişmiş dillere sahip bir uygarlıkta yaşayan bireyler olarak, iletişim amacıyla dil-dışı edimlere hâlâ çok sık başvuruyor oluşumuz da bu görüşü destekleyen bir olgudur.

İlerideki bölümlerde (özellikle 2. 2 bölümünde) yer verilecek bir saptaması, Austin'in bu ayrımı (bildirim-sözcelem ayrımını) yalnızca başlangıçtaki eleştirel bir zorunluluk nedeniyle kullandığını açığa çıkaracaktır.

1. 7. Gözlemleyici Sözcelem

Mantıkçı pozitivistlerin sahte önermeleri ayıklama çabası sonucunda elde kalanlar, betimleyici önermelerdi.³ Ancak Austin, bütün (doğru ya da yanlış) bildirimlerin "betimleyici" olduğunu düşünmemektedir. Bu nedenle de "gözlemleyici (*constatif*)" terimini kullanmayı yeğler.⁴ Yani, olgusal durumlar

¹ A.g.e., s. 91

² DENKEL, Arda, *Anlaşma: Anlatma ve Anlama*, s. 7

³ AUSTIN, J. L., *Quand Dire C'est Faire*, (Çev: G. Lane), s. 39

⁴ Aynı yerde

hakkında bildirimler olan sözcelemlere (başlangıçta onları edimsellerden ayırmak için) "gözlemleyici" adını vermektedir.

Austin bu noktadan itibaren, gözlemleyici sözcelemler dışında kalan ve şimdiye dek bilinen hiçbir dilbilgisel ulamın altına sokulamayacak olan bazı sözcelemleri inceleyecektir. Bu sözcelemler anlamsız değildir ve kimi filozofların eleştirdiği türden - sözgelimi gereklilik, dilek-istek, değer yargısı bildiren - sözcükler içermezler. Ele alacağı sözcelemlerin tümü, umulmadık bir biçimde bildiri kipinde, şimdiki zamanın tekil kişisinde kurulmuştur. Bunlar herhangi bir şey betimlemez; saltık olarak bir şey aktarmaz ve doğru ya da yanlış değildir; bu sözcelemler bir edimin gerçekleştirilmesidir.¹

Bu tür sözcelem örnekleri ve bunlar üzerine Austin'in söyledikleri ikinci bölümde ele alınmaktadır.

¹ A.g.e., s. 40

İkinci Bölüm

AUSTIN'İN "EDİMSSEL SÖZCELEM" KAVRAMI VE SÖZ EDİMLERİ ÇÖZÜMLEMESİ

Birinci bölümde Austin'in, doğru veya yanlış olabilen, olgular hakkında bir şey öne süren klasik önerme için "gözlemleyici (*constatif*)" adını önerdiğini ve bunlara benzemeyen sözcelemlerin varlığından söz ettiği belirtilmişti. Yani herhangi bir şeyi betimlemeyen, aktarmayan; saltık olarak bir saptama olmayan, dolayısıyla da doğru veya yanlış olmayan tümceler. Aşağıdakiler Austin'in kendi örnekleridir:¹

- a) "Evet - yani bu kadını yasal eşim olarak kabul ediyorum - " (damadın nikah masasındaki sözcelemleri)
- b) "Bu gemiye 'Queen Elisabeth' adını veriyorum." (bir gemiye ad verme törenindeki sözcelemleri)
- c) "Saatimi kardeşime bırakıyor ve devrediyorum." (bir vasiyetnameden)
- d) "Yarın yağmur yağacağına dair seninle yüz bin lirasına bahse girerim."

Austin'e göre bu örnek tümceleri dile getiren kişi, ne yapmakta olduğu şeyi - gereğince kabul edilmesini belirtmek için - betimlemekte, ne de yaptığını doğrulamaktadır. Bu sözcelemlerin hiçbiri doğru ya da yanlış değildir.² Örneklerde, a) evlenme, b) bir gemiye isim verme, c) miras bırakma, d) bahse girme edimleri gerçekleştirilmektedir. Zira bir gemiye ad verme edimi "...adını veriyorum." sözcüklerini dile getirerek gerçekleştirilir. Belediyede "evet [kabul ediyorum]" dediğimde, evlilik konusunda bir görüşme yapmıyorum: evleniyorum.

¹ AUSTIN, J. L., *Quand Dire C'est Faire*, Çev: G. Lane, s. 41

² Aynı yerde

Austin, bu tür sözcelemlere, İngilizce '*perform*' fiilinden türetilmiş "edimsel (*performative*)" adını verecektir. Edimsel sözcelemler, kendileri aracılığıyla bir şey gerçekleştirilen sözlerdir. Ancak bu tanım şöyle bir soruyu doğurur: Her edimsel (*performative*), zorunlu olarak bir gerçekleştirme (*performance*) midir?¹ Austin bu soruya olumsuz yanıt vermektedir; ona göre bir sözcelemin başarılı olabilmesi için belirli koşulları yerine getirmesi gerekir. Çünkü:

- a) "Evet [kabul ediyorum]" derken, hayatta olan bir başka kadınla yasal bir evlilik akdi altında olan bir erkeğin;
- b) Denize indirilmek üzere kızakta bekleyen gemiye oradan geçmekte iken yaklaşmış kimse farketmeden kurdeleyi keserek "Bu gemiye Joseph Stalin adını veriyorum." diyen bir ayyaşın;
- c) Saatini kardeşine bıraktığı vasiyetnamesini kaleme aldığı sırada akıl sağlığının yerinde olmadığı saptanan kişinin;
- d) Bahse girdiği hâlde sözünü tutma niyetinde olmayan kişinin

söyledikleri birer gerçekleştirme değildir. Bu nedenle Austin, gerçekten bir şey gerçekleştiren edimseller ile bunu başaramayanlar arasındaki farkı belirgin kılmayı istemektedir.

2. 1. Edimsellerin Başarı Koşulları

Austin, bir edimsel sözcelemin başarılı olması için bazı koşulları yerine getirmesi gerektiğini düşünmektedir. Yani, ele aldığımız örneklerdeki sözcelemlerin gerçekleşmiş edimler olabilmesi: a) evlenme, b) bir gemiye ad verme, c) miras bırakma, d) bahse girme edimlerinin gerçekleşebilmesi için şu koşullar yerine gelmelidir:²

¹ A.g.e., s. 43

² A.g.e., s. 49

(A.1) Ortada, belirli bir uyuşimsal etkisi olan, kabul görmüş belli bir uyuşimsal prosedür bulunmalıdır.

(A.2) Koşullar ve kişiler, prosedür için uygun koşullar ve kişiler olmalıdır.

(B.1) Prosedüre katılan kişiler, bunu doğru bir biçimde yerine getirmelidir.

(B.2) Prosedüre katılanlar, prosedürü eksiksiz bir biçimde yerine getirmelidir.

(C.1) Katılanlar, prosedürün belirttiği duygulara, düşüncelere, niyetlere sahip kişiler olmalıdır.

(C.2) Katılanlar, niyetli oldukları şeyi sonuçta gerçekten yapmalıdır.

Bu altı kuraldan birine (veya daha fazlasına) aykırı davranıldığında edimsel sözcelem başarısız olmuş demektir. Bir sözcelemin başarısızlık türlerini ikiye ayıran Austin, A.1'den B.2'ye kadar olan kurallara uymayan sözcelemlerin başarısızlık durumlarına "karavana (*insuccè*)" adını vermektedir. İkinci başarısızlık türünü ise "kötüye kullanma (*abus*)" diye adlandırır; kötüye kullanma, C.1 ve C.2 koşullarına aykırı davranıldığında ortaya çıkmaktadır.¹

Austin'e göre, bu koşulların gerektirdikleri şöyle de ifade edilebilir: Bir edimsel sözcelemin başarılı olabilmesi için pekçok önermenin doğru olması gerekir.² Bu önermeleri özür dileme örneği üzerinde gösterir:

(1) Bir şey yaptığım ve özel olarak özür dilemekte olduğum doğrudur ve yanlış değildir.

(2) A ve B koşullarının yerine getirildiği doğrudur ve yanlış değildir.

(3) C koşullarının yerine getirildiği, özel olarak bir şey düşündüğüm doğrudur ve yanlış değildir.

(4) Ardından gelen bir eyleme önem verdiğim doğrudur ve yanlış değildir.³

¹ A.g.e., s. 50

² A.g.e., s. 73

³ A.g.e., s. 74

Austin, edimsellere ilişkin bu dört saptamayı olgusal bildirimlerin üç önemli özelliğiyle karşılaştırmaktadır:¹

(1) Sıkı-gerektirmek: "Her insan kızarır", "bazı insanlar kızarır"ı sıkı gerektirir. "Her insan kızarır ama hangisi olursa olsun değil" ya da "kedi paspasın altında ve kedi paspasın üstünde" veya "kedi paspasın üstünde ve kedi paspasın üstünde değil" diyemeyiz. Bu durumların her birinde, tümcenin ilk ögesi ikincinin çelişğini doğurur.

(2) Gerektirmek: G. E. Moore'un son zamanlarda gösterdiği gibi "kedi paspasın üstündedir" demek, onun öyle olduğunu düşünmeyi gerektirir. "Kedi paspasın üstünde ama ben onun öyle olduğuna inanmıyorum" diyemeyiz.

(3) Varsaymak: "Ali'nin bütün çocukları sarışındır", Ali'nin çocukları olduğunu varsayar. "Ali'nin bütün çocukları sarışındır ama Ali'nin hiç çocuğu yok" diyemeyiz.

Gerçekte öyle düşünmediğim halde "kedi paspasın üstündedir" dediğimi tasarlayalım. Bu durumda Austin'e göre, kuşkusuz bir kötüye kullanma söz konusudur. Diğer bir deyişle buradaki başarısızlık, ona niyetli olmadığım hâlde "...meye söz veriyorum" dediğimdekiyle eşdeğerdir.² Bir savın içten olmaması, bir sözvermenin içten olmayışından hiç de farklı değildir. Ona uygun davranma niyeti taşımaksızın "söz veriyorum" demek, ona inanmaksızın "o öyledir" demeye benzer.

Ali'nin hiç çocuğu olmadığı halde "Ali'nin çocukları sarışındır" ne demektir? Bu tümcenin bir göndergesi olmadığı için yanlış olmadığı yanıtı verilebilir. Ancak doğru da olmadığı açıktır. O halde bu önerme anlamdan yoksun mudur? Austin'e göre bu sav anlamdan yoksun veya eksik-kopuk bir söz değildir. Sadece sözcelem

¹ A.g.e., s. 75 - 76

² A.g.e., s. 77

hiç olmamış gibidir.¹ Bu bakımdan da belediyede "e vet" diyenlerin birinci derecede akraba olduklarındaki duruma benzer. Burada A koşulları yerine getirilmemiş olduğundan sözcelem hiç olmamış gibidir.

Austin son söyledikleriyle "her sözcelem edimseldir" savını dile getireceği zemini hazırlamıştır. Gerçekten de bu noktada incelemesini derinleştirerek beşinci konferansında savını açıkça ortaya koymaktadır.

2. 2. Her Sözcelem Edimseldir

Edimsel sözcelemler ile bildirimler arasındaki şu ilişkiler, Austin'e göre özel bir dikkatle incelenmelidir:²

(1) "Özür dilerim" edimsel sözcelemi başarılı olduğunda, özür dilediğime ilişkin bildirim doğrudur.

(2) "Özür dilerim" edimsel sözceleminin başarılı olması için belirli koşulların yerine getirilmiş olduğu bildirimi (A.1 ve A.2) doğru olmalıdır.

(3) "Özür dilerim" edimsel sözceleminin başarılı olması için diğer koşulların da yerine getirilmiş olduğu bildirimi (C.1) doğru olmalıdır.

Austin'e göre gözlemleyici sözcelemlerin doğruluk koşullarıyla, edimsellerin bazı bildirimlerle ilişkileri arasında bir benzerlik, belki de bir özdeşlik bulunmaktadır.³ İlişkilerin ikincisiyle "varsayma" arasında, üçüncüsüyle ise "gerektirme" arasında bir özdeşlik görülmektedir. Bu özdeşlik, gözlemleyici sözcelemin doğru veya yanlış, edimsel sözcelemin başarılı ya da başarısız olduğu yönündeki ilk ayrımı geçersiz kılmaktadır. Örnek olarak "Ali koşmaktadır"

¹ Aynı yerde

² A.g.e., s. 79

³ A.g.e., s. 79

gözlemleyici sözcelemi incelenebilir. Bu sözcelemin doğruluk değeri Ali'nin koşmakta olduğu olgusuna bağlıymış gibi görünmekle birlikte, gerçekte "Ali'nin koşmakta olduğunu doğruluyorum" bildirimine bağlıdır.¹

Austin, burada yeni bir sorunun gündeme getirilmesi gerektiğini düşünmektedir: Edimsel sözcelemleri gözlemleyicilerden ayıracak belirli bir özellik var mıdır?² Bu nedenle, edimselleri tanımaya izin verecek dilbilgisel ya da sözlükbilimsel ölçütlerin bulunup bulunmadığını araştırmaya koyulur.

İncelenen ilk örneklerle bakarak tüm edimsellerin bildiri kipinde, şimdiki zamanda, birinci tekil kişili fiillerden oluştuğunu düşünmek yanıltıcı olacaktır. Çünkü Austin, aşağıdaki sözcelemlerin edimsel olduğunun açıkça görüldüğünü söylemektedir:

- (1) "Bu yazılarla ödeme yetkisi verdik..."
(Bir tecimsel mektuptan...)
- (2) "Yolcular, demiryolundan geçerken üst geçitleri kullanmalıdır."
(Bir uyarı levhasından...)
- (3) "Sizin yerinizde olsaydım sağa dönerdim."
(Bir müşterinin taksi sürücüsüne söylediği...)
- (4) "Dışarı!"
(Bir spor karşılaşmasında hakemin oyuncuya söylediği...)
- (5) "Suçlu!"
(Yargıçlar kurulu üyesinin bir duruşmadaki kararı...)
- (6) "Tehlikeli dönemeç"
(Bir yol tabelasından...)

¹ A.g.e., s. 80

² A.g.e., s. 81

Austin, dilbilgisel ölçütlerin edimseller ile gözlemleyiciler arasındaki ayrımı açık kılmaya izin vermediğini saptamıştır.¹ Üstelik bu girişim, birçok sözcelemin hangi ulama sokulacağı konusunda yeni belirsizlikler doğurmaktadır. Edimsel özellikleri olduğu sezilen "..olarak sınıflıyorum", "...meyi onaylıyorum", "...yapacağım" gibi sözcelemler hangi türe aittir? Bu soru, Austin'e ilkel ve belirtik edimseller arasında bir ayrım yapmanın uygun olup olmadığını düşündürecektir.

2. 3. İlkel ve Belirtik Edimseller

Austin ilkel (*primaire*) ve belirtik (*explicite*) edimselleri birbirinden ayırarak tüm sözcelemlerin edimsel olduğu savını sınamaya devam eder. Aşağıdaki örneklerde bu fark görülmektedir:

(1) "Orada olacağım."

(2) "Orada olmaya söz veriyorum."

Birinci sözcelem ilkel edimseldir. İkinci sözcelem ise, sözcelem ile gerçekleştirilen eylemin doğasını açıkça yansıttığından belirtiktir.² Austin, tarihsel olarak - dilin evrimi bakımından - edimsellerin ancak ilkel bazı sözcelemlerden sonra ortaya çıkabileceğini düşünmektedir.³ Filozof şöyle bir varsayımsal dizge sunmaktadır: İlkel dillerde, farklı eylemler - şimdiki duruma oranla - açıklıkla ayırt edilemiyordu. Tek sözcüklü sözcelemlerden kurulu ilkel bir dilde, örneğin "boğa" ya da "bora" bir uyarı da, bir bilişi de bir öndeyi de olabiliyordu. İlkel sözcelem biçimleri böylece ilkel dildeki "anlam belirsizliği"ni, "anlam kapalılığı"ni veya "çok anlamlılığını" koruyordu. Ancak toplumsal davranış biçimlerinin ve kurallarının evrimleşerek incelenmesi, dilde daha fazla açıklık gerektirdi.⁴

¹ A.g.e., s. 89

² A.g.e., s. 90

³ A.g.e., s. 92

⁴ A.g.e., s. 93

Austin dilin bu biçimiyle ve ilk aşamaları sırasında kesin ve belirtik olmadığını söylemektedir. Belirtik edimsel kullanımı söylenen şeyi daha açık kılar; yani "sözcelemi nasıl anlamak gerekir?" sorusunu yanıtlamayı kolaylaştırır. Belirtik edimsel biçim, zaten bu işlevin aynısını yerine getirmek üzere öteden beri kullanılmış olan çok sayıda konuşma düzeninin en başarılısı ve sonuncusudur. Bir ölçü olarak, konuşmanın kesinliğini artırmak için bulunmuş yolların en iyisidir.¹ Belirtik edimsel kullanımı, yanlış anlaşılmayı önler ve gerçekleştirilene daha sağlam biçimde tanımlar.²

Austin'e göre belirtik edimsel kullanılmayan bir konuşmada - ve ilkel dillerde - edimsellerin görevini kip, ses tonu, vurgular, zarflar ve zarf terimleri, bağlantı edatları, sözceleme katılan fenomenler (mimikler ve jestler), sözcelemin içinde gerçekleştiği durumsal ayrıntılar üstlenmektedir.³

Austin, sonraki konferansını bütünüyle, yeni bir karşılaştırmaya ve bundan doğan sonuçları yorumlamaya ayırmıştır. Bu, belirtik edimseller ile yarı-betimleyici ve betimleyici konuşma türlerini karşılaştırdığı bölümdür.⁴ Kullandığı çok sayıdaki karşılaştırmalı örnekten biri şudur:

- (1) "Teşekkür ederim."
- (2) "Bu iyiliğinizi unutmayacağım."
- (3) "Minnet duyuyorum."

Birinci sözcelem belirtik edimsel, ikincisi yarı-betimleyici ve sonuncusu ise betimleyici sözcelemdir. Austin, bu sözcelemler arasındaki benzerliği şöyle yorumlamaktadır: Belirtik edimsel dışındaki sözcelemlerde bir "iki değerlilik" göze

¹ A.g.e., s. 93

² A.g.e., s. 96

³ A.g.e., s. 94-96

⁴ A.g.e., *Septieme Conference*

çarpmaktadır. Dilde böyle iki değerlilik taşıyan ve hatta bundan yararlanan çok sayıda düzsöz (*locution*) vardır.¹ Üçüncü örneğe benzeyen pekçok sözcelem de ilk bakışta yalın betimlemeler gibidir. Fakat bu tür sözcelemlerin varlığı bile "bir şey söylerken bir şey yaptığımız" gerçeğini değiştirmez. Austin, "eylem adamları"nın "söz adamları"na, onların hiçbir şey yapmadığını öne sürerek saldırılarını örnek vererek, herhangi birşeyi salt düşünmekle onu söylemek arasındaki farkın ne olduğunu ortaya koymak istediğini belirtmektedir.²

Austin "birşey söylerken neler yapılır?" sorusunun yanıtını, söz edimlerini üç ulama ayırarak vermiştir. Bu ayırım aşağıdaki örnekten hareketle tanımlanabilir:

- (1) "Bana 'onu vur' dedi."
- (2) "Bana onu vurmamı emretti."
- (3) "Beni onu vurmaya zorladı."

Bu örnektekiler, kendisine yöneltilmiş sözcelemleri dile getiren bir kişinin tümceleridir. "Vur!" sözceleminin öfkeli bir anne tarafından, babasının katilini öldürerek intikam alması için oğluna söylendiği varsayılmaktadır. İlk sözcelem bir "düzsöz" edimi (*acte locutoire*)'dir. İkinci sözcelem bir "edimsözel güç (*valeur illocutoire*)" ile söylenmiştir. Austin'e göre edimsözel sözcelemlerin ne tür bir "güç" ile söylenmiş olduğu saptanabilir. "Güç" ile kastedilen, o sözcelemin taşıdığı iletişimsel "değer"dir ve onun hem anlamından hem de göndergesinden farklı bir şeydir.³ Sonuncu örnek ise bir "etkisöz edimi (*acte perlocutoire*)"dir.

Austin bu üç ulamı teker teker ele almış ve aralarındaki farklılıkları belirlemeye çalışmıştır.

¹ A.g.e., s. 102

² A.g.e., s. 108

³ A.g.e., s. 113

2. 4. Düz söz Edimi

Bir şey söylemek bir düzsöz edimi gerçekleştirmekle özdeştir. Diğer bir deyişle, bir düzsöz edimi gerçekleştirmeksizin bir şey söylenemez.¹ Aşağıdaki iki örnekte de bir şey söylenmektedir, ama hemen arkasından görüleceği gibi farklı düzeylerde bir şeyler yapılmaktadır:

(1) "Paskalyam paralarım param pam."

(2) "Para çantan masanın üstünde."

Bir düzsöz edimini üç alt-edim bir araya gelerek oluşturmaktadır. Bu alt-edimler "seslendirme (*phonétique*)", "dillendirme (*phatique*)" ve "anlamlandırma (*rhétique*)" edimleridir.²

Seslendirme edimi bazı sesler çıkarmaktan ibarettir. Birisi,

"paskalyam paralarım param pam"

dediğinde yaptığı bir seslendirmedir. Bu edimde söylenen şeye "seslem (*phonè*)" denir.³ Dillendirme edimi, bir dilin sözlüğünde yer alan sözcükleri belirli bir tonlama ve o dilin dilbilgisi kurallarına uygun olarak sözceleme. Burada söylenen şeye "dillendirim (*phème*)" adı verilir.⁴

"Para çantan masanın üstünde"

demek, böyle bir edim gerçekleştirmektir. Bir dillendirmiyi az çok belirli bir anlamda ve az çok belirli bir şeye gönderme yaparak kullanmak, anlamlandırma ediminde bulunmaktır. Bu edimle sözcelenen şeye "anlamlandırım (*rhème*)" denir⁵. Bir arkadaşına belirli bir eşyasının belli bir yerde bulunduğunu iletme için

"para çantan masanın üstünde"

¹ A.g.e., s. 109

² A.g.e., s. 108

³ Aynı yerde

⁴ Aynı yerde

⁵ Aynı yerde

dediğimde gerçekleştirdiğim şey bir anlamlandırma edimidir. Austin, bu edimler arasındaki bazı ilişkileri şöyle açıklamaktadır:

(1) Bir dillendirme edimi gerçekleştirebilmek için bir seslendirme ediminde bulunmak gerekir. Ama bunun tersi doğru olamaz: Bir maymun 'git' gibi bir ses çıkardığında bu bir dillendirme edimi değildir.¹

(2) Bir dillendirme edimini gerçekleştirmek için belli bir dilin sözlüğünde yer alan sözcükleri, o dilin dilbilgisi kurallarına uygun biçimde ve belirli bir tonlamayla söylemek gerekir. Bundan dolayıdır ki "bu üçgenler pek sinirli" demekle bir dillendirme edimi gerçekleştirilemez.²

(3) Dillendirme edimi, seslendirme edimi gibi özü gereği (tonlama, göz kırpmaya ve diğer jestlerle) taklit edilebilen ve yeniden üretilebilen bir edimdir. Ancak, anlamlandırma edimi yalnızca "aktarılabılır".³

Austin anlam ve göndergenin, anlamlandırma ediminin yardımcı öğeleri olduğunu belirtmektedir. Ancak buna aykırı örnekler bulmak da olanaklıdır: "Bütün üçgenlerin üç kenarı vardır" sözcelemi anlamsız olmadığı hâlde, göndergesinin ne olduğu hiç de açık değildir.⁴ Bir anlamlandırma ediminde bulunmadan da bir dillendirme edimi gerçekleştirilebilir: Bir başkasının sözcelemini tekrarlayabilir, bir tümce mırıldanabilir ya da anlamını bilmeksizin Latince bir tümceyi okuyabilirim.⁵

Aynı dillendirim, farklı bir göndergeyle ve başka bir anlamda - dolayısıyla farklı bir anlamlandırım oluşturacak biçimde - kullanılabilir. Aynı şekilde, farklı dillendirimler de aynı anlam ve göndergeye sahip olabilirler. Bu durumda sözcelemlerin anlamlandırmalarının veya anlamlandırma edimlerinin birbirlerinin aynı olduğu söylenemez; sözcelemler yalnızca, anlamlandırım bakımından denktir

¹ A.g.e., s. 110

² Aynı yerde

³ A.g.e., s. 110-111

⁴ A.g.e., s. 111

⁵ Aynı yerde

denebilir.¹ Dillendirim bir "dil" ögesidir; dillendirim yanlışlıkları anlamsızlığa yol açar. Oysa anlamlandırım, bir "konuşma" ögesidir; yanlış anlamlandırma belirsizlik, boşluk veya anlamsızlık doğurur.²

2. 5. Edimsöz Edimi

Austin, edimsöz edimini şöyle tanımlamaktadır: Herhangi bir şey söyleme ediminin tersine, bir şey *söylerken* gerçekleştirilmiş bir edimdir.³ Bu tür edimler olan aşağıdaki sözcelemler bir edimsözel güç ile söylenmiştir:

(1) "Sana onu vurmanı emrediyorum!"

(2) "Bu tutumunuzu kınıyorum."

(3) "Söz hakkımdan feragat ediyorum."

(4) "Üçten dokuza şart olsun!"

(5) "Saldıracak!"

Örneklerin taşıdıkları edimsözel güçler sırasıyla "emretme", "kınama", "feragat etme", "boşama" ve "uyarma"dır. Başka bir deyişle, bu tümceleri sözceleyen kişiler, bunları *derken* sırasıyla emretme, kınama, feragat etme, boşama ve uyarma edimlerinde bulunmuşlardır. Austin, İngilizce sözlükte bin civarında edimsözel güç taşıyan fiil bulunduğunu belirtmektedir.⁴

Austin, dokuzuncu konferansında edimsöz edimiyle etkisöz edimini, doğrudukları sonuçlara bakarak birbirinden ayırdetmeye çalışırken, bir edimsöz ediminin başarı koşullarını açıklamıştır. Ona göre bir edimsöz ediminin başarılı olabilmesi şu sonuçları doğurmasına bağlıdır:

¹ Aynı yerde

² A.g.e., s. 112

³ A.g.e., s. 113

⁴ A.g.e., s. 153

(1) Kavramanın gerçekleşmesi: Dinleyici, konuşucunun sözcelemine anlamalı ve belirli bir anlamda almalıdır. Yani, düzsözün gücü ve anlamı dinleyici tarafından kavranmalıdır.¹

(2) Etkisini gösterme: Doğurduğu sonuçlar, edimsöz ediminin etkisini gösterme tarzını bozmamalıdır.² Yani, edimsöz edimi olayların olağan akışında bir değişiklik yaratacak etkiyi gösterebilmelidir. Örneğin "adı Ali olsun" diyerek gerçekleştirilen bir bebeğe ad verme edimi, bundan sonra o bebeğin "Ali" adıyla anılması etkisini göstermelidir. Sözgelimi, o bebeğin "Veli" diye anılmamasını sağlamalıdır.

(3) Gerekli tepkinin ya da davranışın gösterilmesi: Çok sayıda edimsöz edimi, uylaşım yoluyla bir tepki ya da tekyanlı/ikiyanlı bir izleyen davranış yaratır.³ Austin'e göre tepkinin verilmesi veya izleyen davranışın sergilenmesi, konuşucu ya da dinleyicinin ikinci bir edimini gerektirir.⁴ Bu tepki ya da davranış, edimsöz ediminin başarılı olması için gereklidir. Örneğin söz vermek, sözünü tutmayı; telkin etmek, benimsemeyi; emretmek, emri yerine getirmeyi gerekli kılar.

2. 6. Etkisöz Edimi

Austin, bir şey söylerken gerçekleştirilen söz edimlerini "edimsöz edimleri" ulamı altında inceliyordu. "Etkisöz edimi (*acte perlocutoire*)" ise bir şey söyleme yoluyla veya bir şey söyleyerek yol açtığımız ya da gerçekleştirdiğimiz edimdir.⁵ Konuşucunun sözcelemi dinleyici üzerinde edimsözsel gücü aşan bir etki yaratabilir: Onu ikna edebilir, engelleyebilir, kışkırtabilir, umutlandırabilir, canını sıkabilir, şüphelendirebilir... Böylece,

¹ A.g.e., s. 124

² Aynı yerde

³ A.g.e., s. 125

⁴ Aynı yerde

⁵ A.g.e., s. 119

"onu vur!"

diyerek, dinleyiciyi birisini öldürmeye zorlamak olanaklıdır. Fakat, bu sözcelemin etkisözel sonucu her durumda böyle olmayabilir: Dinleyici pılısını pırtısını toplayıp yaşadığı şehri terkedebilir veya bunalıp özüne kıyabilir. Bu nokta, edimsözel ve etkisözel sözcelemleri birbirinden ayırmamızı sağlayacak ölçütü ele geçirmemizi sağlar. Edimsöz edimleri *uylaşımsal* iken, etkisöz edimleri değildir.¹ Yani,

(1) "Yarın söylediğin saatte orada olacağım."

sözcelemi ile "söz verme" edimi arasında *uylaşımsal* bir ilişki olduğu hâlde

(2) "Bunu yapma!"

sözcelemiyle, dinleyiciyi bir eyleminden vazgeçirme arasında böyle bir ilişki yoktur. İlk sözcelemin - başarılı bir edimsöz edimi olma koşullarını taşıdığı varsayılırsa - edimsözel gücü "söz verme"dir ve bu güç *uylaşımsal* dil kuralları tarafından belirlenmiştir. Oysa ikinci sözcelemin bir "vazgeçme" etkisi yaratmasını sağlayacak *uylaşımsal* bir kural yoktur. Bu nedenle "'yarın söylediğin saatte orada olacağım' diyerek sana söz veriyorum" denebilir ama "'bunu yapma' diyerek seni eyleminden vazgeçiriyorum" denemez.

Austin'e göre edimlerin taşıdıkları *etkisözel* erekler (örneğin: ikna etmek) ile bunların doğurdukları *etkisözel* sonuçları birbirinden ayırmak gerekir.² Bu farklılık nedeniyledir ki "onu uyarmayı denedim, fakat yalnızca onu şaşırtmayı başardım" denebilmektedir. Bir edimsözün etkisözel ereği, diğer birinin etkisözel sonucu olabilir.³ Örneğin, birisini uyarma amacıyla gerçekleştirilen edim, onu şaşırtma sonucunu doğurabilir. Bazı etkisöz edimlerininse erekten çok sonuca sahip olduğu görülmektedir; bu gruptakilerin edimsözel bir biçimleri yoktur.⁴ Yani "...diyerek sizi

¹ A.g.e., s. 126, 129

² A.g.e., s. 125

³ Aynı yerde

⁴ A.g.e., s. 126

şaşırtıyorum", "...yaparak sizin kafanızı karıştırıyorum" türünde sözcelemler kullanılamaz.¹

Austin edimsöz edimiyle etkisöz edimi arasında ortak bir yan görmüştür: Her iki edim de *tek bir söz söylemeksizin* üretilebilir. Birisine nanik yaparak veya domates atarak onu protesto etme edimsöz edimi gerçekleştirilebilir. Kalın bir sopayı tatlı tatlı sallayarak ya da üzerine bir savut doğrultarak da birini bir şey yapmaya ikna etme etkisöz ediminde bulunmak olanaklıdır.² Fakat, sözel olmayan yollarla gerçekleştirilen edimsöz edimlerinde, bu yollar yine uylaşımsaldır. Etkisöz edimi ise hem söz-dışı hem de uylaşımsal olmayan yollarla üretilebilir.³

Buraya kadar açıklanan üç söz edimi ulamı arasındaki ilişkiler şöyle özetlenebilir:

(1) Bir edimsöz ya da etkisöz edimi, bir düzsöz edimi gerçekleştirmeden de üretilebilir.

(2) Bir etkisöz edimi, eğer hem söz-dışı hem de uylaşımsal olmayan yollarla gerçekleştirilmişse, bu durumda herhangi bir edimsöz ediminin varlığından söz edilemez.

(3) Bir etkisöz edimi sözel veya uylaşımsal bir yolla gerçekleştirildiğinde, sözcelem aynı zamanda bir edimsöz edimdir de.

(4) Her düzsöz edimi, bir edimsöz edimdir de.⁴

Kuramının belkemiği olan dördüncü ilişki, filozofu yeni açıklamalara vardıracağıdır. Austin, sözcelemlerin yapısının başlangıçta yapmaya çalıştığı

¹ Aynı yerde

² Aynı yerde

³ Aynı yerde

⁴ Bölüm 2.2'de işlenen "her sözcelem edimseldir" savı, bunun daha az teknik bir biçimde dile getirilmiştir.

gözlemleyici-edimsel ayırımına izin vermediğini söylemekteydi. İlk bakışta gözlemleyici gibi görünen sözcelemler, edimsel yanı gizli olan ilkel edimsellerdi; bunların belirtik biçimlerini kurmak olanaklıydı. Austin böylece, bir şey söylemenin her durumda bir şey yapmak olarak yorumlanabileceğini savunuyordu. "O halde, neler yapılır?" sorusunun yanıtını, söz edimlerini inceleyerek vermiş oldu. Son konferansında ise edimsöz edimlerini gruplamayı deneyecektir. Austin sayısını "binlerle" ifade edilebilecek edimsöz edimlerini beş öbekte toplamaktadır.

2. 7. Edimsöz Edimlerinin Sınıflandırılması

Austin, sahip oldukları edimsöz güçlerine göre bu tür edimlerin beş ana öbeğe ayrılabilceğini belirtmektedir.¹ Son konferansında şu başlıkları öncelikle tek tek ele almakta ve ardından birbirleriyle karşılaştırmaktadır: Karar belirticiler (*verdictifs*), kullanım belirticiler (*exercitifs*), yükleyiciler (*promissifs*), davranış belirticiler (*comportatifs*), serimleyiciler (*expositifs*).²

(1) Karar belirticiler (*verdictifs*): Austin "sınıflamak", "ıralamak", "mahkum etmek", "...olarak yorumlamak", "değer biçmek", "hesaplamak", "betimlemek", "çözümlemek", "kavramak" gibi edimlerden oluşan bütün bir öbeği bu isimle anar.³ Karar belirticilerin ayırıcı özelliği, bir jüri, bir hakem veya bir yargıç tarafından verilmiş karar sözcesi oluşlarıdır.⁴ Karar belirticilerin kesin bir yargı taşıması zorunlu değildir; bir değer biçme de olabilir.

(2) Kullanım belirticiler (*exercitifs*): Bu tür edimler "düzenlemek", "seçmek", "uyarmak", "bildirmek", "dilemek", "ithaf etmek", "salık vermek", "mutabık olmak"

¹ A.g.e., s. 153

² Aynı yerde

³ A.g.e., s. 155

⁴ A.g.e., s. 153

gibi fiillerle dile getirilen sözcelemlerdir.¹ Kullanım belirticiler, bir erkin, bir hakkın ya da yetkenin kullanımı amacıyla gerçekleştirilen tüm edimlerdir.²

(3) Yükleyiciler (*promissifs*): "Söz vermek", "güvence vermek", "...üzerine and içmek", "...üzerine bahse girmek", "kabul etmek", "önceden demek" türünde edimler bu sınıfa girmektedir.³ Yükleyici edimsöz edimlerinin ıralayıcı özelliği, bir şey vaat etme veya yüklenme edimini gerçekleştiren sözcelemler olmalarıdır.⁴ Bu tür sözcelemler bizi bir eyleme götürürler ama, katışıksız bir söz verme olmayan (örneğin: birinin yanında yer aldığını açıklamak) niyet bildirimleri de bu öbeğe dahildir.⁵ Austin yükleyicilerin, karar belirticiler ve kullanım belirticilerle ilişkileri olduğunu belirtmektedir.

(4) Davranış belirticiler (*comportatifs*): Bu türe giren edimler, toplumsal tavırlara ve davranışlara ilişkin çok uyumsuz bir öbek oluştururlar.⁶ Örneğin özür dileme, kutlama, önerme, başsağlığı dileme edimsöz edimleri birer davranış belirticidir. Austin, bu sınıf ile kullanım belirticiler ve yükleyiciler arasındaki bağlantıyı vurgulamaktadır.⁷

(5) Serimleyiciler (*expositifs*): Austin'e göre bu, tanımlanması zor bir sınıftır. Bu tür sözcelemler, iletişim ya da uslamlama sırasında konuşucunun, sözlerini hangi anlamda kullandığını serimlemek için gerçekleştirdiği edimlerdir.⁸ Onaylamak, yadsımak, yanıtlamak, sanmak, kuşkulanmak, düzeltmek, sonuç olarak çıkarmak, yorumlamak, açıklamak, belirtmek, dikkate almak gibi sözcelemler, serimleyici edimsöz edimleridir.

¹ A.g.e., s. 157

² A.g.e., s. 154

³ A.g.e., s. 159

⁴ A.g.e., s. 154

⁵ Aynı yerde

⁶ Aynı yerde

⁷ A.g.e., s. 161

⁸ A.g.e., s. 154

Austin özet olarak bu beş edimsöz edimi üzerine şunları söylemektedir: Karar belirticiler bir yargının açıklanması; kullanım belirticiler bir yetkenin ya da erkin öne sürülmesi; yükleyiciler bir gerekliliğin üstlenilmesi veya bir niyetin açıklanması; davranış belirticiler bir tavrın kabullenilmesi; serimleyiciler iletişimin aydınlık kılınması amacıyla gerekçelerin ve koyumların daha açık bildirilmesi olarak karşımıza çıkarlar. Böylece her bir edimsöz edimi sınıfına bir sözcelem örneği verilirse:

(1) "Sanığı beş yıl ağır hapis cezasına mahkum ediyorum."

(Ağırceza mahkemesindeki bir duruşmadan...)

(2) "Dostum Chomsky'e ithafen."

(Bir kitabın ilk sayfasından...)

(3) "Bu işin hallolması benim güvencem altındadır." ..

(Bir parlamenter ile bir bürokrat arasındaki konuşmadan...)

(4) "Başarınız övgüye değer."

(Bir ödül töreninden...)

(5) "Söylediğinizi dikkate alarak diyorum ki..."

(Tv'deki bir tartışma programından...)

Austin, onikinci ve son konferansını, konuşmaları boyunca gerçekleştirdiği iki ana edimsöz edimini "bir program tanıtmak" ve "konferans vermek" olarak belirterek noktalamaktadır.

Sonuç

Giriş bölümünde, Austin'in kuramını Çevre filozoflarının anlam görüşüne yönelik bir eleştiriden yola çıkarak oluşturduğu öne sürülmekteydi. Neopozitivistlerin doğrulanabilirlik ölçütü, anlamlı ifadeleri olgular üzerine dile getirişler olan önermelerle sınırlamaktaydı. Bunun sonucu olarak, aslında anlamlı olan pekçok sözcelem, sahte önerme (*pseudo-proposition*) sayılarak bir kenara itilmekteydi. Çevre üyelerinin doğrulanabilirlik ile anlamlılık arasında kurdukları gereklilik ilişkisi bir yanlış barındırmaktaydı. Denkel'in de belirttiği gibi, anlamlılık doğru ya da yanlış olmak için zorunlu bir koşul olduğu halde bunun tersi geçerli değildir.¹ Yani, doğrulanamayan (ya da yanlışlanamayan) sözcelemler de, Austin'in kanıtladığı gibi anlamlı olabilmektedir.

Öte yandan Çevre düşünürleri, dil ile varolanlar arasındaki ilişkiyi bir tür tasarımlama bağlantısı olarak dile getirerek başarılı bir biçimde açıkladıkları hâlde, bu iki varlık tarzı arasındaki ilişkinin kurulduğu yer olan insan zihninde bir dilsel ifadenin anlaşılması sırasında olup biteni yeterince açıklayamamaktadır. Bir başka deyişle, güçlü bir anlam kuramının içermesi gereken "anlama" işlemi hakkındaki betimleyici öğelerden yoksun bir kuram olan Çevre'nin görüşü, sorunu "doğruluk" ile çok sıkı ilişkilendirdiği için bu noktada indirgeyici bir yanıt üretmektedir. Anlam sorununu (analitik önermeler dışında) yalnızca gerçeklik tarzında var olan şeyler üzerine dile getirişler olan ifadelere ilişkin gibi görmekte ve göstermektedirler. Dolayısıyla "anlama" işlemi, tümcenin göndermede bulunduğu olgu durumuyla uyuşup uyuşmadığını denetleme süreci olan "doğrulama" işlemine

¹ DENKEL, Arda, *Anlamın Kökenleri*, s. 86

indirgemektedirler. Oysa anlam sorununa yönelik kapsamlı bir çözüm üretebilmek için, "anlama" işlemini yeterince açıklayan bir dizge kurmak gerekmektedir.

Anlam sorunu, iletişim olgusunun sınırları içinde değerlendirilmediğinde üretilen çözüm de eksik kalmaya yazgılı olmaktadır. "Anlam nedir?" sorusu, gereğince, bu olgu ile bağlantısı gözden kaçırılmadan sorulduğunda iki soruyu daha beraberinde getirmektedir. Bunlardan ilki "dinleyici, konuşucunun söylediğini nasıl anlıyor?" sorusudur ki Çevre filozofları anlama işlemine ilişkin olan bu soruya bir yanıt vermek bir yana, böyle bir soruyu sormaktan uzaktır. İkincisi ise, iletişimdeki "anlatma" işlemiyle ilgili olan "konuşucu, dinleyiciye hangi yolla bir anlam içeriği iletmektedir?" sorusudur ve Çevre üyelerinin görüşleriyle bu soruya da yanıt aramadıkları görülmektedir.

Austin bu sorulara da yanıt verebilecek bir çözüme ulaşmaya çalışmaktadır. O, herşeyden önce anlam sorununun iletişim ile bağlantısının farkındadır. İnsanlar bu etkinliği gerçekleştirirken, söyledikleriyle yalnızca doğruluk soruşturmasına konu edilebilecek anlam içerikleri iletmeye çalışmazlar. Çevre'nin araştırmaları bakımından ikincil bulduğu, içeriği duygu, tutum gibi öğeler olan iletiler göndermek de iletişimde önemli bir yer tutmaktadır. Austin'in, Çevre filozoflarının doğrulanabilirlik ölçütünün geçersizliğini göstermeye çalışırken temele aldığı düşünce de bu olmuştur. Sözcelemlerin, konuşan kişilerin bir takım edimlerini içerdiğini ve bazı (evlenme, ad verme, şu kadar yıl cezaya çarptırma gibi) edimlerin ise ancak dil aracılığıyla gerçekleştirilebildiğini görerek anlam sorununun doğruluk ile ilişkisini kesmeyi başarmıştır.

Bir şey söylendiği her durumda sözceleme eşlik eden bir edimsöz ediminin bulunduğunu düşünen Austin, "edim" kavramını genelleştirerek her tür konuşmayı kapsayan bir anlam kuramının anahtar kavramı haline dönüştürmektedir. Ona göre, anlam sorununun malzemesini oluşturan sözcelemlerin sözel olması gibi bir koşul

yoktur. İletişimsel değeri olan birçok edimin tek bir söz bile söylemeden (örneğin, birisine domates atarak onu protesto etmek) üretilebileceğini ve zaten dilin (sözlü dillerin) bu tür sözcelemlerden başlayan bir evrimsel gelişme sonucunda oluştuğunu belirtmektedir. Bu nedenle Austin'e göre iletişim, konuşucunun dinleyiciye bilgi (*information*) verme amacı dışında da başvurduğu bir araçtır; olgular hakkında bildirimde bulunmak, iletişimin yalnızca bir biçimidir. Olgular hakkında bilgi veren anlatımların da katıksız önermeler gibi görülmesinin yanıltıcı olduğunu düşünen Austin, bunların da temelde edimsel sözcelemler olduğunu ve ("...yı öne sürüyorum", "...olduğunu evetliyorum" gibi) belirtik edimsel biçimlerinin üretilebileceğini ileri sürmektedir. Konferanslarındaki çözümlenmeleri sırasında, olgusal bildirimlerin de edimsel sözcelemlerin başarılı olma ölçütleriyle değerlendirilebileceğini savlayarak bu görüşünü pekiştirmeye çalışmaktadır.

Austin böylece, sözcelemlerin konuşan kişilerin edimleri olarak ele alınması gerektiğini göstermiş ve iletişimin temel birimleri olan bu tür sözcelemlerin, doğru ya da yanlış olan bildirimlerin açıklandığı bir anlam kuramıyla ele alınamayacağını kanıtlamıştır. Ona göre sözcelemler, doğrulanmaya açık olmayan yapılar olarak, ancak başarılı olma ölçütleriyle değerlendirilebilirler. Austin'in ortaya koyduğu gibi, bu tür sözcelemler yaygın kanının tersine dilek-istek ya da buyruk kipinde değil, bildiri kipinde ifadelerdir. Felsefe tarihinde ilk kez Platon'un *Kratylos* diyalogunda işlenen, sözcüklerin anlamlılığını "uylaşımsal" olmalarının sağladığı savını Austin edimsöz edimleri için de söz konusu etmektedir. Austin'e göre bir şey söylenen her durumda gerçekleştirilen edimsöz edimi, o sözcelemin anlamından ve göndergesinden farklı bir öge olarak sözceleme eşlik etmektedir. Edimsöz edimlerinin anlamlılığını da onların uylaşımsal edimler oluşu güvence altında tutmaktadır. Austin'in derslerinde çok sık kullandığı "*hiç kimse bir pengueni vaftiz edemez*" sözüyle dile getirdiği gibi, edimsöz edimleri uylaşımara aykırı kullanıldığı durumlarda başarısız sonuçlar doğurmaktadır.

Austin söz edimleri kuramıyla, Çevre filozoflarının problem edinmediği iletişim etkinliğini de betimleyen bir çözüm sunmaktadır. Austin özellikle, iletişim yapan bireylerin kullandıkları iki zihinsel süreçten biri olan anlama işlemi, olgulara uygun bir biçimde açıklayabilmektedir. Onun kuramına göre, dinleyicinin, konuşucunun sözcelemine anlarken kullandığı zihinsel süreçler arasında, sözcelemin anlam ve göndergesini kavramaya çalışmak dışında, konuşucunun o sözcelem aracılığıyla ne tür bir edimde bulunduğunu çıkarsamak da yer almaktadır. Bu çıkarsama, sözcelemin ait olduğu dilsel kategorinin belirlenmesi gibi yalın bir işlem olarak tanımlanabilir. Yani, sözcelemin hangi edimsöz edimi kategorisine ait olduğunun kavranmasıdır. Bu çıkarsama işleminin yapılabilmesini sağlayan şey, kategorilerin, yani edimsöz edimlerinin uyuşmasal oluşlarıdır. Çözümlemelerindeki bu vargısıyla Austin, anlam sorunu konusunda yeni bir bilgi ortaya koymaktadır. Çevre filozofları, anlam sorununu tümceleri oluşturan sözcükler ve o sözcüklerin varolanların tasarımını bir önerme içinde sunmaları düzeyinde ele alırken Austin, sorunun işlenmesi gereken birimlerin aslında sözcelemler olduğunu göstermektedir.

Sonuçta Çevre filozoflarının aşırı mantıkçı ve bilimci tutumları anlam sorununa yönelik çözümlerini de etkilemiştir. Sorunla ilgili tüm olguları kapsayan ve bunlara yönelik yeterli açıklama yapan bir görüş ortaya koyamamışlardır. Anlam konusunu, "bilim dili" diyebileceğimiz bir alan ile sınırlayarak gündelik dili gözden kaçırmışlardır. Austin'in çözümünün ilk büyük başarısı, Çevre'nin bu indirgemesini gösterebilmesidir.

Problemle ilgili daha kapsamlı bir çözüm sunmakla birlikte Austin'in de bir noktayı eksik bıraktığını belirtmek gerekir. Austin'inki gibi kullanımbilimsel çözümler içinde yer alan Searle'ün kuramı, saptadığı bu eksikliği gidermeye çalışan bir çözümdür. Searle, öncelinin üç söz edimine karşılık dört edim grubu bulunduğunu öne sürmektedir. Bunlar: Sözceleme edimi (*acte d'énonciation*),

önerme edimi (*acte propositionnel*), edimsöz edimi (*acte illocutoire*) ve etkisöz edimi (*acte perlocutoire*)'dir.¹ Searle'e göre Austin'in kuramının en önemli eksiği "önerme edimi"ne yer vermeyişidir. Austin'in "anlamlandırma edimi" alt başlığıyla "düzsöz edimi"nin bir bölümü olarak betimlediği "gönderme" ve "yükleme" edimleri, Searle'e göre "önerme edimi" olarak ayrı bir grupta incelenmelidir. Searle, dinleyici ile konuşucu arasındaki anlam alış-verişini açıklayan ayrıntılı bir kuramın ancak bu sayede ortaya konabileceğini düşünmektedir.

Searle'ün yönelttiği eleştirinin yerinde olduğu görülmektedir. Çünkü Austin'in görüşleri, anlama işlemini açıklayabildiği hâlde anlatma işlemi konusunda aynı başarıya sahip değildir. Aysever'in de belirttiği gibi Austin, konuşucunun hakkında bildirimde bulunduğu şeye gönderme yapmasını ve ona bir takım nitelikler yüklemesini sağlayan kuralları ve edimleri yeterince irdelememektedir.² Bu kuralları ve edimleri ayrıntılı olarak açıklayan bir kuram oluşturan, Austin'in ardılı olan Searle olmuştur.

¹ SEARLE, J.R., *Les Actes de Langage*, (Çev: H. Pauchard), s. 62

² AYSEVER, R. Levent, *Anlam Sorunu ve J. R. Searle'ün Çözümü*, (yayımlanmamış doktora tezi), H.Ü. Sos. Bil. Ens., 1994, s. 94

Kaynakça

- AKSAN, Doğan (Editör), *Dilbilim Seçkisi*, TDK, Ankara,1982
- ALTUĞ, Taylan *Modern Felsefede Metafiziğin Elenmesi*,
Ege Ü., İzmir, 1989
- ARISTOTELES *Peri Hermeneias*, Çev: S. Babür, İmge,
Ankara, 1996
- AUSTIN, J. Langshaw *Le Langage de la Perception*, Çev: P. Gochet,
Armand Colin, Paris, 1971
- _____ *Quand Dire, C'est Faire*, Çev: G. Lane, Seuil,
Paris,1970
- AYER, A. Jules *Dil, Doğruluk ve Mantık*,
Çev: V. Hacıkadiroğlu, Ankara, 1984
- AYSEVER, R. Levent *Anlam Sorunu ve J. R. Searle'ün Çözümü*
(Yayımlanmamış doktora tezi),
H.Ü. Sosyal Bil. Ens., Ankara, 1994
- BATUHAN, Hüseyin (Grünberg ile birlikte) *Modern Mantık*, ODTÜ,
Ankara,1970
- CARNAP, Rudolf "Doğruluk ve Pekiştirme", Çev: B. Akarsu,
(*Çağdaş Felsefe* içinde, MEB, İstanbul, 1979)

- DENKEL, Arda *Anlaşma: Anlatma ve Anlama,*
B.Ü., İstanbul, 1981
- _____ *Yönetim, B.Ü., İstanbul, 1981*
- _____ *Anlamın Kökenleri, Metis, İstanbul, 1984*
- _____ "Frege'nin Dil Felsefesi: Ana Çizgiler",
Felsefe Tartışmaları, S: 5
- _____ "Düşünme, Dil ve Anlam",
Felsefe Tartışmaları, S:16
- _____ *Anlam ve Nedensellik, Kabalcı, İstanbul, 1996*
- EDWARDS, Paul (Editör) *The Encyclopedia of Philosophy,*
Macmillian, New York, 1972
- FREGE, Gottlob "Anlam ve Yönetim Üstüne", (Çev: Ş. Elkatip)
Felsefe Tartışmaları, S: 5
- MAGEE, Bryan *Yeni Düşün Adamları, (Editör: M. Tunçay),*
Ankara, 1985
- PEARS, David *Wittgenstein, Çev: A. Denkел, Afa,*
İstanbul, 1985
- PETITGIRARD, Pierre *Philosophie du Langage, Delagrave,*
1976, Paris
- PLATON *Kratylos, (Diyaloglar, cilt 1), Remzi,*
İstanbul, 1995
- REICHENBACH, Hans *Bilimsel Felsefenin Doğuşu, Çev: C. Yıldırım,*
Remzi, İstanbul, 1993

- ROSSI, Jean-Gerard *La Philosophie Analytique,*
Presses Universitaires de France, Paris, 1989
- RUSSELL, Bertrand *Felsefe Sorunları,* Çev: V. Hacıkadiroğlu,
Kabalıcı, İstanbul, 1996
- SCHLICK, Moritz "Anlam ve Doğrulama", Çev: B. Akarsu,
(Çağdaş Felsefe, MEB, İstanbul, 1979)
- SEARLE, John R. *Les Actes de Langage,* Çev: H. Pauchard,
Hermann, Paris, 1972
- SOYKAN, Ö. Naci *Felsefe ve Dil,* Kabalıcı, İstanbul, 1995
- STRAWSON, P.F. *Les Etudes de Logique et de Linguistique,*
Çev: J. Milner, Seuil, Paris, 1972
- TEPE, Harun *Felsefede Doğruluk ya da Hakikat,* Ark,
Ankara, 1995
- TURGUT, İhsan *Felsefenin Temel Sorunları,* İzmir, 1993
- URAL, Şafak *Pozitivist Felsefe,* Remzi, İstanbul, 1986
- VYGOTSKY, L. S. *Düşünce ve Dil,* Çev: S. Koray, Sistem,
Ankara, 1985
- WITTGENSTEIN, Ludwig *Investigations Philosophiques,*
Çev: P. Klossowski, Gallimard, Paris, 1991
Tractatus Logico-Philosophicus,
Çev: O. Aruoba, Yapı Kredi, İstanbul, 1996